

Studie

crédit: bryaprophotography

Rechtsbijstand bij het Hof van Cassatie

Deel 1 – Begrippenapparaat en behandeling van aanvragen tot rechtsbijstand door het Hof

1. Toegang tot justitie voor eenieder, en in het bijzonder voor de minderbedeelden, blijft een van de bekommernissen van de Belgische¹ en Europese wetgevers, zoals ook blijkt uit wetgeving die recent op dit gebied werd afgekondigd². Men kan dit enkel toejuichen, gezien het belang van het recht op toegang tot de rechter in een rechtsstaat. Het Grondwettelijk Hof heeft dit recent nog bevestigd in een arrest van 9 februari 2017³: “*Het recht op toegang tot een rechter is een algemeen rechtsbeginsel dat met inachtneming van de artikelen 10, 11 en 13 van de Grondwet, van de artikelen 6 en 13 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens en van artikel 47 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie aan eenieder moet worden gewaarborgd. Het vormt een wezenlijk aspect van het recht op een eerlijk proces en is fundamenteel in een rechtsstaat.*”

In België wordt de rechtsbijstand geregeld in Deel IV, Boek I van het Gerechtelijk Wetboek. Dat boek vangt aan met artikel 664, dat bepaalt dat rechtsbijstand erin bestaat “*degenen die niet over de nodige bestaansmiddelen beschikken om de kosten van rechtspleging, zelfs van een buitengerechtelijke rechtspleging, te bestrijden, geheel of ten dele te ontslaan van de betaling van de diverse rechten, registratie-, griffie- en uitgifterechten en van de andere kosten welke deze rechtspleging medebrengt. Hij verschafft aan de betrokkene ook kosteloos de tussenkomst van openbare en ministeriële ambtenaren [onder bepaalde voorwaarden]*”, en dat in het kader van elke procedure, hetzij in het kader van een gerechtelijke of scheidsrechtelijke procedure, hetzij in het kader van een bemiddeling⁴.

De rechtszoekende kan met name om rechtsbijstand verzoeken om te verschijnen of zich te verdedigen voor de rechtbanken van de rechterlijke orde, waaronder ook het Hof van Cassatie. De rechtsbijstandsprocedure voor het Hof vertoont evenwel een aantal bijzonderheden, die enige aandacht verdienen. Die bijzonderheden gaven reeds aanleiding tot een gedetailleerde studie over de werking van de rechtsbijstand in de schoot van het Hof van Cassatie in het jaarverslag 2010, opgesteld door raadsheer

¹ Voor een kort historisch overzicht van de instellingen die in België werden opgericht om de toegang tot de rechter voor de minderbedeelden te vergemakkelijken, zie P. MONFORTI, “Le débiteur et l’aide juridique” in C. BEDORET (ed.), *Au cœur de la médiation de dettes*, Limal, Anthemis, 2022, 143.

² Zie, voor wat België betreft, de Wet van 13 juli 2020 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek teneinde de toegang tot de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand te verbeteren, door de ter zake geldende inkomensmaxima te verhogen, *BS* 6 augustus 2020, 57845. Zie, voor wat de Raad van Europa betreft, de recente Richtlijnen over de doelmatigheid en doeltreffendheid van rechtsbijstandsstelsels op het gebied van burgerlijk en administratief recht, aangenomen door de Raad van Ministers van de Raad van Europa op 31 maart 2021, online consulteerbaar via https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a1a348.

³ GwH 9 februari 2017, nr. 13/2017, r.o. B.11.1. Cf. *infra* randnr. 4.

⁴ B. SIAS, “Développements récents en matière d’accès à la justice: le point sur l’aide juridique et la réforme des droits de greffe” in P. LECOCQ et M. DAMBRE (eds.), *Chronique de droit à l’usage des juges de paix et de police*, Brugge, la Charte, 2021, 342; B. BIEMAR, “Chapitre 4 - L’accès économique à la justice” in G. DE LEVAL (ed.), *Droit judiciaire*, deel II, *Procédure civile*, vol. 1, Brussel, Larcier, 2021, 435, nr. 3.103.

Albert Fettweiss⁵. Deze tekst heeft tot doel de lessen die uit die studie kunnen worden getrokken, te actualiseren door enkele nieuwigheden te identificeren die zich sindsdien hebben voorgedaan.

1. Inleiding

2. Om de problematiek van rechtsbijstand voor het Hof beter te begrijpen, is het aangewezen om eerst, bij wijze van inleiding, een overzicht te geven van de kosten van een cassatieberoep in burgerlijke, sociale en fiscale zaken (*i.e.* in civiele materies in ruime zin) en vervolgens in strafzaken⁶.

1.1 Kosten van een cassatieberoep in civiele materies

A. Rolrechten

3. In het voorbije decennium heeft de wetgever de rolrechten die voor de inschrijving van een zaak op de rol van het Hof van Cassatie verschuldigd zijn, meermaals herzien.

Tot de inwerkingtreding van de Wet van 28 april 2015⁷ hing het bedrag van de rolrechten af van de aard van de rol waarop een gedinginleidend procedurestuk diende te worden ingeschreven en van het niveau van het hof of de rechtbank waarbij de zaak aanhangig werd gemaakt. De rolrechten bedroegen 375 euro voor elke zaak ingeschreven op de algemene rol van het Hof van Cassatie⁸.

De Wet van 28 april 2015 heeft dit systeem grondig herzien. Deze hervorming, die in de voorbereidende werkzaamheden van de Wet werd voorgesteld als een vereenvoudiging bedoeld om het bedrag van de rolrechten evenredig te maken aan het bedrag dat de inzet is van het geschil en aldus aan de inspanningen en de veronderstelde kosten voor het gerechtelijk apparaat⁹, leidde in de praktijk tot een verhoging van de door de rechtszoekende verschuldigde bedragen. Wat het Hof van Cassatie betreft, bepaalde het toenmalige artikel 269 Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten, de rolrechten verschuldigd door de eisende partij, ongeacht de aard van de rol, in functie van de waarde van de vordering in hoger beroep als volgt:

- verzoekschriften in burgerlijke zaken:
 - o tot 25.000 euro of voor alle niet in geld waardeerbare vorderingen: 375 euro;
 - o van 25.000,01 tot 250.000 euro: 500 euro;
 - o van 250.000,01 tot 500.000 euro: 800 euro;

⁵ A. FETTWEIS, "Rechtsbijstand voor het Hof van Cassatie" in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2010*, Brussel, Larcier, 2011, 120-135.

⁶ Over de kost van een verzoekschrift in cassatie, zie ook A. FETTWEIS, "L'accès au juge de cassation en matière civile" in J. VAN MEERBEECK (ed.), *L'accès à la justice*, Limal, Anthémis, 2017, 45-54. Deze bijdrage werd recent geactualiseerd: zie A. FETTWEIS, "1 - L'accès à la Cour de cassation de Belgique, en matière civile" in C. CHAINIAS, J.-F. VAN DROOGHENBROECK, A. SALETTI en B. HESS (eds.), *Quel avenir pour les juridictions suprêmes?*, Brussel, Bruylant, 2021, 25-32, nrs. 12-22.

⁷ Wet van 28 april 2015 tot wijziging van het Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten teneinde de griffierechten te hervormen, *BS* 26 mei 2015, 29665, in werking getreden op 1 juni 2015.

⁸ Zie art. 269/1, eerste lid, 4°, Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten.

⁹ Zie Wetsontwerp tot wijziging van het Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten teneinde de griffierechten te hervormen, *Parl.St.* Kamer, 2014-2015, DOC 54 0906/01, p. 5-7.

- meer dan 500.000 euro: 1.200 euro;
- verzoekschriften in sociale en fiscale zaken:
 - tot 250.000 euro: vrijstelling;
 - van 250.000 tot 500.000 euro: 800 euro;
 - meer dan 500.000 euro: 1.200 euro.

Raadsheer Fettweis wees in een bijdrage uit 2017 op de gevolgen van deze hervorming van de rolrechten, zowel voor wat betreft de bedragen die de griffie van het Hof voor rekening van de Staat ontving als voor wat betreft het aantal zaken dat aan het Hof in burgerlijke, sociale en fiscale zaken wordt voorgelegd¹⁰. Zo stelde hij vast dat het totaal bedrag aan rolrechten dat door de griffie werd ontvangen, steeg van 184.125 euro in 2014 tot 436.425 euro in 2016, wat een globale stijging van 137 pct. inhield. Het aantal nieuwe zaken nam daarentegen af: het totaal aantal nieuwe zaken in burgerlijke, sociale en fiscale zaken daalde van 792 eenheden in 2014 naar 722 eenheden in 2016. Naar de mening van raadsheer Fettweis was er een duidelijk verband tussen beide fenomenen: de significante toename van de rolrechten had sommige rechtszoekenden ervan weerhouden zich in cassatie te voorzien.

4. In voornoemd arrest van 9 februari 2017¹¹ heeft het Grondwettelijk Hof zich in de context van een beroep tot vernietiging uitgesproken over de verenigbaarheid van het systeem dat door de Wet van 28 april 2015 werd opgezet, met de artikelen 10 en 11 Grondwet. Hoewel het Grondwettelijk Hof aanvaardde dat het recht op toegang tot de rechter geen absoluut recht is, en dat het bijvoorbeeld aan financiële beperkingen kan worden onderworpen, benadrukte het dat deze beperkingen wel in een redelijke verhouding moeten staan tot het legitieme doel dat ermee wordt nagestreefd¹². Dat was voor het Grondwettelijk Hof voor de bepalingen in geding niet het geval. De waarde van de vordering was aldus het Grondwettelijk Hof geen pertinent criterium om de door de wetgever vooropgestelde doelstelling om een billijke verhouding tussen het geëinde bedrag en de te verwachten inspanningen van justitie te bewerkstelligen, te bereiken. Het Grondwettelijk Hof ontwaarde aldus een schending van het algemeen rechtsbeginsel van toegang tot de rechter. Zich terdege bewust van de administratieve en budgettaire gevolgen waartoe een loutere vernietiging van de bepalingen van de Wet van 28 april 2015 zou leiden, handhaafde het Hof de desbetreffende bepalingen in afwachting van een tussenkomst van de wetgever ten laatste op 31 augustus 2017.

5. Na dit vernietigingsarrest had de wetgever geen andere keuze dan zijn werkzaamheden nogmaals over te doen, door zo snel mogelijk een systeem uit te tekenen dat het recht op toegang tot de rechter en de vooropgestelde budgettaire doelstellingen met elkaar kon verzoenen¹³. Deze reflectie leidde tot de goedkeuring van de Wet van 14 oktober 2018¹⁴, in werking getreden op 1 februari 2019. Deze wet houdt een stap terug in wat de vaststelling van het bedrag van de rolrechten betreft, in

¹⁰ A. FETTWEIS, “L'accès au juge de cassation en matière civile” in J. VAN MEERBEECK (ed.), *L'accès à la justice*, Limal, Anthémis, 2017, 46, nrs. 14-16.

¹¹ GwH 9 februari 2017, nr. 13/2017. Cf. *supra* randnr. 1.

¹² R.o. B.11.2.

¹³ In het regeerakkoord werd uitgegaan van een bijkomende opbrengst aan rolrechten van 20 miljoen euro.

¹⁴ Wet van 14 oktober 2018 tot wijziging van het Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten teneinde de griffierechten te hervormen, BS 20 oktober 2018, 101202.

die zin dat zij opnieuw één enkel tariefsysteem invoert, waarbij van de graad van aanleg wordt uitgegaan en waarbij de waarde van de vordering en het aantal verzoekende partijen niet langer relevant zijn. De vereenvoudiging die reeds door de Wet van 28 april 2015 werd doorgevoerd en die inhield dat geen aparte tarieven meer zouden gelden alnaargelang de rol waarop het gedinginleidende verzoekschrift dient te worden ingeschreven, werd daarentegen wel behouden.

Hieruit volgt dat krachtens de huidige artikelen 269¹ en 279¹ Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten voor elke zaak die op de algemene rol, in het register van de verzoekschriften of in het register van de vorderingen in kort geding wordt ingeschreven of terug wordt ingeschreven, voor het Hof van Cassatie een rolrecht is verschuldigd ten bedrage van:

- voor verzoekschriften in burgerlijke zaken: 650 euro, behalve voor wat betreft faillissementszaken en zaken van gerechtelijke reorganisatie die worden ingeleid in het kader van het Boek XX Wetboek van economisch recht (vrijstelling¹⁵);
- voor verzoekschriften gericht tegen een beslissing van de arbeidsgerechten: vrijstelling¹⁶;
- voor verzoekschriften in fiscale zaken: vrijstelling¹⁷.

De Wet van 14 oktober 2018 voerde, naast de wijziging van het bedrag van de rolrechten, nog twee andere nieuwigheden door. Ten eerste werd het moment van heffing van de rolrechten uitgesteld. Volgens de nieuwe bepalingen worden de rolrechten niet langer door de griffie aan het begin van de procedure geïnd, op het ogenblik dat de zaak op de rol wordt ingeschreven, maar zijn zij in principe slechts verschuldigd op de datum van de uitspraak van de beslissing die de procedure beëindigt en worden zij door de Staat geïnd. Ten tweede is het niet langer systematisch de partij die de zaak op de rol heeft laten inschrijven, die de rolrechten verschuldigd is. Krachtens artikel 269, § 1, tweede lid, Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten is het rolrecht volledig verschuldigd door de partij die zaak op de rol doen heeft doen stellen, behalve indien de verweerder in het ongelijk wordt gesteld (in welk geval het rolrecht volledig door de verweerder verschuldigd is) of indien de partijen onderscheidenlijk omtrent enig geschilpunt in het ongelijk zijn gesteld (in welk geval het rolrecht ten dele door de eiser en ten dele door de verweerder verschuldigd is, volgens de beslissing van de rechter)¹⁸.

Door alleen de nieuwe wettekst te lezen, kunnen de concrete gevolgen van deze nieuwe hervorming voor de rechtszoekenden niet volledig worden gevat. Om de economische gevolgen van het nieuwe regime in te schatten, dient de oefening te worden gemaakt die ook raadsheer Fettweis maakte, door de door het Hof in 2016 geëinde rolrechten te vergelijken met de rolrechten die door de griffie van het Hof in

¹⁵ Zie art. 279¹, 4°, Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten.

¹⁶ Voorheen waren sociale zaken zoals bedoeld in artikel 162, 33°bis tot 37°bis, Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten, vrijgesteld van rolrechten, terwijl de andere zaken aan het oude algemeen tarief waren onderworpen. Voortaan wordt de vrijstelling van rolrechten in sociale zaken uitgebreid tot alle zaken die onder de materiële bevoegdheid van de arbeidsgerechten vallen (art. 279¹, 3°, Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten).

¹⁷ Art. 279¹, 1°, en 162, 4°, Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten.

¹⁸ A. FETTWEIS, “1 - L'accès à la Cour de cassation de Belgique, en matière civile” in C. CHAINIAS, J.-F. VAN DROOGHENBROECK, A. SALETTI en B. HESS (eds.), *Quel avenir pour les juridictions suprêmes?*, Brussel, Bruylant, 2021, 28, nr. 17.

2021 aan de algemene administratie van de inning en de invordering werden meegedeeld. Daarbij moet evenwel worden opgemerkt dat deze vergelijking onvermijdelijk een enigszins vertekend beeld geeft, voor zover de eiser in cassatie de rolrechten niet meer bij het instellen van het cassatieberoep dient voor te schieten en zij aldus niet meer dezelfde afschrikkende werking als onder de Wet van 28 april 2015 hebben. Volgens de informatie ter beschikking, bedraagt het totaal bedrag van de rolrechten dat door de griffie aan de administratie werd meegedeeld, 224.625 euro voor het jaar 2021. Dit is een stijging van 21,99 pct. ten aanzien van 2014, maar een daling van 48,53 pct. ten opzichte van de totaal geëinde rolrechten in 2016.

Samen met raadsheer Fettweis¹⁹ kan worden vastgesteld dat de hervorming van 2018 weliswaar positieve gevolgen heeft voor het recht op toegang tot de rechter, maar dat zij mogelijk aanleiding kan geven tot een tekort voor de Staat, die bovendien de zware last van de inning van de rolrechten volledig op zich dient te nemen. Gelet op deze omstandigheden, is het niet onwaarschijnlijk dat deze materie op min of meer korte termijn tot nieuwe wetgevende wendingen aanleiding zal geven.

B. Kosten van betekening

6. Krachtens artikel 1079 Gerechtelijk Wetboek moet het cassatieverzoekschrift bij gerechtsdeurwaardersexploot worden betekend aan de partij tegen wie de voorziening is gericht, voorafgaandelijk aan de neerlegging ervan ter griffie. Het is vaststaande rechtspraak van het Hof dat de voorafgaande betekening van het cassatieverzoekschrift een formaliteit is die door de niet-ontvankelijkheid van het cassatieberoep wordt gesanctioneerd²⁰.

Volgens de laatste informatie die het Hof ter beschikking staat, varieert het door de gerechtsdeurwaarder voor de betekening aangerekende bedrag in functie van verschillende parameters, in het bijzonder in functie van zijn verplaatsing, van het aantal partijen waaraan dient te worden betekend en in functie van de urgentie waarmee de gerechtsdeurwaarder moet handelen. Gemiddeld bevindt dit bedrag zich rond de 600 euro per tegenpartij.

Waar het cassatieverzoekschrift altijd moet worden betekend, is dat voor de memorie van antwoord van de verweerder niet meer noodzakelijk het geval. In navolging van een voorstel van de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie²¹ heeft de wetgever inderdaad, bij Wet van 10 april 2014, in de meeste gevallen de verplichting tot betekening van de memorie van antwoord afgeschaft²². Sindsdien legt artikel 1092 Gerechtelijk Wetboek enkel nog de betekening van de memorie van antwoord op wanneer in de memorie een middel van niet-ontvankelijkheid van het cassatieberoep

¹⁹ A. FETTWEIS, “1 - L'accès à la Cour de cassation de Belgique, en matière civile” in C. CHAINIAS, J.-F. VAN DROUGHENBROECK, A. SALETTI en B. HESS (eds.), *Quel avenir pour les juridictions suprêmes?*, Brussel, Bruylant, 2021, nr. 17

²⁰ Cass. 4 maart 2019, *Pas.* 2019, nr. 137, met conclusie van advocaat-generaal H. VANDERLINDEN.

²¹ Zie Verslag van de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie aan het Parlementair Comité belast met de wetsevaluatie – Overzicht van de wetten die voor de hoven en de rechtbanken moeilijkheden bij de toepassing of de interpretatie ervan hebben opgeleverd, *Parl.St.* Kamer 2011-2012, DOC53 1414/004, p. 4-6.

²² Wet van 10 april 2014 houdende wijziging van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de procedure voor het Hof van Cassatie en de wrakingsprocedure, *BS* 15 mei 2014, 39401.

wordt opgeworpen. In de overige gevallen volstaat het dat de memorie van antwoord tegelijk met de neerlegging ervan ter griffie aan (de advocaat van) de eiser wordt toegezonden.

C. Erelonen en kosten van een advocaat bij het Hof van Cassatie

7. In civiele materies (*sensu lato*²³) is de bijstand van een advocaat bij het Hof van Cassatie in de regel onontbeerlijk voor het instellen van een cassatieberoep. Krachtens artikel 478 Gerechtelijk Wetboek komt in deze materies het recht om voor het Hof op te treden en conclusies te nemen, enkel hen toe²⁴. Op procedureel vlak komt deze vereiste tot uiting in artikel 1080 Gerechtelijk Wetboek: “*Het verzoekschrift, dat zowel op het afschrift als op het origineel door een advocaat bij het Hof van Cassatie is ondertekend, bevat de uiteenzetting van de middelen van de eiser, zijn conclusie en de vermelding van de wettelijke bepalingen waarvan de schending wordt aangevoerd, een en ander op straffe van nietigheid.*” De rechtsleer beschouwt de tussenkomst van een advocaat bij het Hof eensgezind als een grondvoorwaarde voor de geldigheid van een cassatieberoep²⁵. Dit is niet zonder relevantie voor wat betreft de sanctie die aan het negeren van deze formaliteit moet worden verbonden. Meester Philippe Gérard²⁶, advocaat bij de balie van het Hof van Cassatie, benadrukt dat een onderscheid moet worden gemaakt tussen de grondvoorwaarden en de formele voorwaarden van de cassatieprocedure: terwijl de grondvoorwaarden vreemd zijn aan het leerstuk van nietigheid van de artikelen 860 en volgende Gerechtelijk Wetboek, betreffen de formele voorwaarden loutere vormgebreken die slechts de nietigheid van een proceshandeling tot gevolg hebben onder de voorwaarden bepaald in de artikelen 860 en volgende Gerechtelijk Wetboek. Bijgevolg moet het cassatieberoep dat zonder de bijstand van een advocaat bij het Hof van Cassatie wordt ingeleid, onontvankelijk worden verklaard. Het Hof kan daartoe desgevallend ambtshalve overgaan²⁷.

Het principe neergelegd in de artikelen 478 en 1080 Gerechtelijk Wetboek lijdt evenwel uitzondering in fiscale zaken. De Wet van 15 maart 1999²⁸ voerde in verschillende fiscale wetten²⁹ een bepaling analoog aan artikel 378 WIB92 in. Deze bepalingen, zoals gewijzigd door artikel 381 Programmawet van 27 december 2004³⁰ bepalen dat “*het verzoekschrift houdende voorziening in cassatie en het antwoord op de voorziening door een advocaat mag worden ondertekend en neergelegd*”. Zij wijken aldus van het monopolie van de advocaten bij het Hof van Cassatie af.

²³ Wij verstaan hieronder de civiele zaken in ruime zin, zijnde alle andere zaken dan strafzaken.

²⁴ De tekst van artikel 478 Gerechtelijk Wetboek verduidelijkt dat de bepaling niet van toepassing op de burgerlijke partij in strafzaken, cf. *infra* randnr. 10.

²⁵ J. LAENENS, D. SCHEERS, P. THIRIAR, S. RUTTEN en B. VANLERBERGHE, *Handboek Gerechtelijk recht*, Antwerpen, Intersentia, 2021, 807, nr. 1712; I. VEROUGSTRAETE, “Niet ontvankelijk!” in V. ALLAERTS, L. BOUTELIGIER, E. JANSSENS, J. VERSTRAETE (eds.), *Liber Amicorum Jo Stevens*, Brugge, la Chartre, 2011, 677-678.

²⁶ P. GÉRARD, “Quelques remarques sur l’application de la théorie des nullités aux actes de la procédure en cassation” in *Mélanges offerts à Pierre Van Ommeslaghe*, Brussel, Bruylant, 2000, 896-897, nr. 4.

²⁷ Zie o.a. Cass. 8 september 2017, *Pas.* 2017, nr. 456.

²⁸ Wet van 15 maart 1999 betreffende de beslechting van fiscale geschillen, *BS* 31 december 2004, 87006.

²⁹ D. VANDERMEERSCH, “Le droit à un accès effectif au juge de cassation en matière pénale” in J. VAN MEERBEECK (ed.), *L’accès à la justice*, Limal, Anthémis, 2017, 94.

³⁰ Programmawet van 27 december 2004, *BS* 31 december 2004, 87006.

De bedragen die een advocaat bij het Hof mag aanrekenen voor het onderzoek van het dossier en, in voorkomend geval, voor het instellen van een cassatieberoep zijn niet gebaremiseerd. Zij kunnen met name variëren naargelang de omvang en de complexiteit van het dossier, de moeilijkheidsgraad van de rechtsvragen die het dossier inhoudt of zelfs de tijd waarover de advocaat bij Hof beschikt alvorens de termijn voor het instellen van een cassatieberoep verstrijkt. Het bedrag van de erelonen voor een advies over de mogelijkheden en kansen van een cassatieberoep bevindt zich rond de 3.000 euro bedraagt, te vermeerderen met btw ten belope van 21 pct. Als de procedure moet worden voortgezet, houdt zulks opnieuw een bedrag in dezelfde grootorde in.

1.2 Kosten van een cassatieberoep in penale zaken

A. Geen rolrecht

8. Het moet worden opgemerkt dat overeenkomstig artikel 425 Wetboek van Strafvordering de verklaring van cassatieberoep wordt gedaan op de griffie van het gerecht dat de bestreden beslissing heeft gewezen, behoudens specifieke bepalingen. Deze verklaring leidt niet tot de heffing van een rolrecht³¹.

B. Kosten van betekening

9. De Wet van 14 februari 2014³² heeft in artikel 427 Wetboek van Strafvordering (opnieuw) de verplichting ingevoerd tot betekening van het cassatieberoep bij gerechtsdeurwaardersexploot aan de partij tegen wie het is gericht. Deze verplichting tot betekening rust op de eiser in cassatie, ongeacht of het gaat om het openbaar ministerie, de burgerlijke partij of de vervolgte partij, althans, voor wat deze laatste betreft, wanneer hij op burgerlijk vlak cassatie aantekent. Aldus oordeelde het Hof in een arrest van 14 oktober 2015³³ dat uit artikel 427 Wetboek van Strafvordering volgt dat het cassatieberoep op straffe van niet-ontvankelijkheid moet worden betekend aan de partijen tegen wie het is gericht, tenzij de vervolgte partij cassatieberoep indient tegen de veroordelende beslissing op de tegen hem ingestelde strafvordering en buiten de aangelegenheden waarin het cassatieberoep door bijzondere bepalingen wordt geregeld³⁴.

De parlementaire voorbereidingen van de Wet van 14 februari 2014³⁵ onthullen de redenen die hebben geleid tot de goedkeuring van artikel 427 Wetboek van Strafvordering in zijn huidige formulering. Twee overwegingen verdienen daarbij bijzondere aandacht. De memorie van toelichting staat vooreerst stil bij het verschil in

³¹ D. VANDERMEERSCH, “Le droit à un accès effectif au juge de cassation en matière pénale” in J. VAN MEERBEECK (ed.), *L'accès à la justice*, Limal, Anthémis, 2017, 94.

³² Wet van 14 februari 2014 met betrekking tot de rechtspleging voor het Hof van Cassatie in strafzaken, *BS* 27 februari 2014, 17088.

³³ Cass. 14 oktober 2015, *Pas.* 2015, nr. 604, met conclusie van advocaat-generaal D. VANDERMEERSCH.

³⁴ D. VANDERMEERSCH en M. NOLET DE BRAUWERE, “De rechtspraak van het Hof van Cassatie naar aanleiding van de hervormingen van de cassatieprocedure in strafzaken” in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2016*, Brussel, Larcier, 2017, 154-183 [167-171].

³⁵ Wetsvoorstel met betrekking tot de rechtspleging voor het Hof van Cassatie in strafzaken, *Parl.St.* Senaat 2012-2013, nr. 5-1832/1.

behandeling waarop het Grondwettelijk Hof in zijn arrest van 30 juni 2004³⁶ heeft gewezen. Dit Hof had een verboden discriminatie in de zin van de artikelen 10 en 11 Grondwet vastgesteld, omdat het voormalige artikel 418 Wetboek van Strafvordering aan de burgerlijke partij de verplichting oplegde haar cassatieberoep aan de tegenpartij te laten betekenen, terwijl die verplichting nooit werd opgelegd aan de verdachte die cassatieberoep instelt. Het is om die discriminatie te herstellen, dat de wetgever de verplichting tot betekening van het cassatieberoep aan de tegenpartij tot de vervolgte partij heeft uitgebreid in zoverre zij cassatieberoep aantekent tegen de beslissing op burgerlijk vlak. Wat betreft de keuze om te blijven vasthouden aan een systeem van betekening dewelke op de partijen rust, eerder dan een systeem waarin de verklaring van cassatieberoep door de griffie wordt betekend, wordt het volgende overwogen: *“Dergelijke regeling zou er immers toe bijdragen dat het cassatieberoep gebanaliseerd wordt. Het zou de taken van de griffies van de gerechten waarvan de beslissingen met cassatieberoep bestreden worden, of van de griffie van het Hof van cassatie aanzienlijk verzwaren, temeer omdat bij strafzaken heel veel burgerlijke partijen kunnen optreden. Aangezien tot slot het verzuimen van de kennisgeving bestraft zou worden met de niet-ontvankelijkheid van het cassatieberoep, zou dergelijke regeling ernstige nadelen vertonen voor de aansprakelijkheid van het griffiepersoneel, dat niet bevoegd is om te bepalen tegen welke partijen het cassatieberoep is gericht.”*

Laat ons even afstand nemen van het onderzoek van de kosten van betekening om een aantal meer algemene bedenkingen te formuleren. Van tijd tot tijd opperen parlementsleden de idee dat het cassatieberoep niet mag worden gebagatelliseerd, zelfs dat het instellen van een dergelijk beroep moet worden ontmoedigd. Zo blijkt uit de memorie van toelichting bij de Wet van 14 oktober 2018³⁷ dat de verhoging van de rolrechten *“een verhoogde financiële ontrading van het ondoordacht beroep op de rechterlijke macht”* beoogt en dat de burger moet worden geattendeerd *“dat procederen voor een rechtbank niet gratis is en dat de kostprijs stijgt naargelang men meer rechtsmiddelen aanwendt tegen een rechtelijke uitspraak”*^{38,39}. Dit standpunt kan worden betwist. Moet men, gelet op de taak van het Hof om het algemeen belang te bewaken en de eenheid van het recht te verzekeren, het integendeel niet eerder eens zijn met raadsheer Fettweis over de noodzaak om de toegang tot de cassatierechter te behouden⁴⁰? Bovendien lijkt het instellen van een financiële rem des te minder

³⁶ GwH 30 juni 2004, nr. 120/2004.

³⁷ Wet van 14 oktober 2018 tot wijziging van het Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten teneinde de griffierechten te hervormen, *BS* 20 oktober 2018, 101202.

³⁸ Memorie van toelichting bij het Wetsontwerp houdende wijziging van het Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten met het oog op de hervorming van de griffierechten, *Parl.St.* Kamer 2016-2018, DOC54 2569/001, p. 10.

³⁹ De Circulaire nr. 2019/C/29 van de FOD Financiën met commentaar op de Wet van 14 oktober 2018 teneinde de griffierechten te hervormen en het Koninklijk besluit van 28 januari 2019 betreffende de uitvoering van het Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten, vat de doelstellingen van de wetgever als volgt samen: *“Door deze aanpassingen aan het rolrecht beoogt de wetgever meer recurrente budgettaire ontvangsten, een billijke bijdrage van de rechtsonderhorige aan de kosten van justitie, het ontmoedigen van hoger beroep en cassatieberoep, en het aanmoedigen van alternatieve manieren om geschillen te beslechten (bemiddeling, arbitrage) zonder dat er afbreuk wordt gedaan aan het recht op toegang tot de rechter.”* (eigen beklemtoning)

⁴⁰ A. FETTWEIS, “L'accès au juge de cassation en matière civile” in J. VAN MEERBEECK (ed.), *L'accès à la justice*, Limal, Anthémis, 2017, 44-45, nr. 10-11.

relevant, aangezien er op het niveau van het Hof al filters in civiele materies zijn. We denken natuurlijk aan de reeds genoemde verplichting om in een dergelijke zaak een beroep te doen op een advocaat bij de balie van het Hof van Cassatie, wiens eerste taak het is de rechtszoekende over de slaagkansen van een cassatieberoep te adviseren.

Laten we deze excursus afronden door af te sluiten over de kosten van betekening. Advocaat-generaal Vandermeersch heeft beklemtoond dat de kosten die een betekening voor de rechtszoekende met zich meebrengt, niet te verwaarlozen zijn. De kostprijs ervan schommelt tussen de 180 en 260 euro per exploit, wat, om het met zijn woorden te zeggen, “*een aanzienlijk obstakel voor toegang tot de cassatierichter*” vormt⁴¹.

Het moet tot slot worden opgemerkt dat de vereiste van betekening enkel op de verklaring van cassatieberoep betrekking heeft en niet op de door de partijen uitgewisselde memories van toepassing is, die per aangetekende brief moeten worden meegedeeld of, ingevolge de inwerkingtreding van de Wet van 5 mei 2019⁴², langs elektronische weg⁴³.

C. Kosten en erelonen van een advocaat houder van een getuigschrift van de bijzondere opleiding in cassatieprocedure in strafzaken

10. Behoudens uitzonderingen is in strafzaken de tussenkomst van een advocaat bij het Hof van Cassatie niet verplicht⁴⁴. Sinds 1 februari 2015⁴⁵ moet de verklaring van cassatieberoep evenwel worden gedaan door een advocaat die een specifieke opleiding heeft gevolgd. Krachtens artikel 425, § 1, tweede lid, Wetboek van Strafvordering moet de advocaat houder zijn van een getuigschrift van een opleiding in cassatieprocedures, waarvan de Koning de vereisten vastlegt⁴⁶.

Het bedrag van de kosten en erelonen van een advocaat houder van een getuigschrift van de bijzondere opleiding in cassatieprocedures in strafzaken is niet gebaremiseerd en maakt het voorwerp uit van een overeenkomst tussen de cliënt en zijn raadsman.

2. Personen die een aanvraag tot rechtsbijstand kunnen indienen

11. De artikelen 667 en 668 Gerechtelijk Wetboek bepalen dat de rechtsbijstand aan de volgende personen wordt verleend, op voorwaarde dat hun aanspraken *prima facie*

⁴¹ D. VANDERMEERSCH, “Le droit à un accès effectif au juge de cassation en matière pénale” in J. VAN MEERBEECK (ed.), *L'accès à la justice*, Limal, Anthémis, 2017, 86.

⁴² Wet van 5 mei 2019 houdende diverse bepalingen in strafzaken en inzake erediensden, en tot wijziging van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie en het Sociaal Strafwetboek, *BS* 24 mei 2019, 50023.

⁴³ Art. 429, vierde lid, Wetboek van Strafvordering.

⁴⁴ F. CLOSE, “L'assistance judiciaire et la nouvelle procédure de cassation en matière pénale”, noot onder Cass. 27 april 2015, *JT* 2015, 548-549.

⁴⁵ Datum van inwerkingtreding van de Wet van 14 februari 2014 met betrekking tot de rechtspleging voor het Hof van Cassatie in strafzaken, *BS* 27 februari 2014, 17088.

⁴⁶ D. VANDERMEERSCH en M. NOLET DE BRAUWERE, “De rechtspraak van het Hof van Cassatie naar aanleiding van de hervormingen van de cassatieprocedure in strafzaken” in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2016*, Brussel, Larcier, 2017, 154-183 [167-171].

ontvankelijk en gegrond lijken⁴⁷ en op voorwaarde dat zij aantonen dat hun bestaansmiddelen ontoereikend zijn:

- personen van Belgische nationaliteit;
- vreemdelingen, overeenkomstig de internationale verdragen;
- onderdanen van een Lidstaat van de Raad van Europa;
- elke vreemdeling die op regelmatige wijze in België zijn gewone verblijfplaats heeft of die op regelmatige wijze verblijft in één van de Lidstaten van de Europese Unie;
- elke vreemdeling, in de procedure waarin is voorzien bij de wet betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen;
- elke vreemdeling die op onregelmatige wijze in België zijn verblijfplaats heeft, onder voorwaarde dat hij een poging heeft ondernomen zijn verblijf in België te regulariseren, dat zijn vordering hoogdringend is en dat het gaat om vragen betreffende de uitoefening van een fundamenteel recht.

Bij het lezen van deze bepalingen blijkt dat het personele toepassingsgebied van de rechtsbijstand zeer ruim is, in die zin dat de toekenning ervan haast nooit wordt geweigerd louter omdat de verzoeker niet de Belgische nationaliteit heeft⁴⁸ en dat het niet uitgesloten is dat rechtspersonen, in het bijzonder vennootschappen en verenigingen in staat van faillissement, er beroep op kunnen doen⁴⁹. Het is evenwel zeldzaam dat rechtspersonen een aanvraag tot rechtsbijstand voor het Hof indienen. De overgrote meerderheid van de aanvragen die bij het Bureau voor rechtsbijstand van het Hof worden ingediend, worden door natuurlijke personen ingediend.

⁴⁷ Artikel 667, eerste lid, Gerechtelijk Wetboek bepaalt *a contrario* dat aanvragen in verband met zaken die kennelijk onontvankelijk of kennelijk ongegrond lijken, worden geweigerd. De actuele bewoordingen van artikel 667 Gerechtelijk Wetboek vinden hun oorsprong in de Wet van 6 juli 2016 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de juridische bijstand (BS 14 juli 2016, 44173), die, om meer coherentie te bewerkstelligen, de criteria voor juridische tweedelijnsbijstand en voor rechtsbijstand heeft geharmoniseerd. Voor deze wijziging vereiste artikel 667 dat de aanvraag van de verzoeker “rechtmatig” leek. Ann Vanderhaegen is van mening dat de nieuwe formulering van artikel 667 al meer in lijn is met de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (A. VANDERHAEGEN, “Boek I – Rechtsbijstand” in P. DAUW, B. DECONINCK et B. WYLLEMAN (eds.), *Guiding Burgerlijk Procesrecht*, IV, Burgerlijke rechtspleging, Brussel, Intersentia, 2021, 612, nr. 2).

⁴⁸ In een arrest van 21 juni 2018 heeft het Grondwettelijk Hof zich uitgesproken over het verschil in behandeling tussen vreemdelingen die op regelmatige wijze op het grondgebied verblijven en vreemdelingen die op onregelmatige wijze op het grondgebied verblijven, aangezien die laatsten slechts om rechtsbijstand kunnen verzoeken indien aan strengere voorwaarden is voldaan. Het Hof oordeelde dat “[...]tussen beide categorieën van personen [...] nochtans een objectief verschil [bestaat] dat verband houdt met de regelmatigheid van hun verblijfsstatus. De Staat dient niet dezelfde verplichtingen op zich te nemen ten aanzien van wie illegaal op het grondgebied verblijft als ten aanzien van wie er op wettige wijze verblijft. [...] noch het recht op toegang tot de rechter geschonden zijn door de mogelijkheid tot toekenning van rechtsbijstand aan personen die niet wettig op het grondgebied verblijven te onderwerpen aan de voorwaarden bepaald in artikel 668, e), van het Gerechtelijk Wetboek.” (GwH 21 juni 2018, nr. 77/2018, *JLMB* 2018, 1616, noot S. BOONEN ; *NjW* 2018, 880, noot W. VANDENBUSSCHE; *RW* 2018-2019, 320. Voor een bespreking van dit arrest zie in het bijzonder J.-M. PICARD en J. FIERENS, “L'accès au juge des personnes précarisées ou en situation de pauvreté (après l'arrêt de la Cour constitutionnelle)”, *JT* 2019, 733-741).

⁴⁹ G. D'HOTEL, “L'assistance judiciaire. Rappels, nouveautés et conséquences”, *Pli juridique* 2017/39, 22; A. VANDERHAEGEN, “Boek I – Rechtsbijstand” in P. DAUW, B. DECONINCK et B. WYLLEMAN (eds.), *Guiding Burgerlijk Procesrecht*, IV, Burgerlijke rechtspleging, Brussel, Intersentia, 2021, 612, nr. 1.

12. De voorwaarden bepaald in artikel 667 Gerechtelijk Wetboek zijn cumulatief⁵⁰. De aanvraag tot rechtsbijstand van een verzoeker wordt aan een dubbele controle onderworpen: de eerste controle betreft de ontoereikendheid van de bestaansmiddelen van de verzoeker; de tweede controle betreft een marginale controle van de gegrondheid van de procedure waarvoor om rechtsbijstand wordt verzocht.

13. Wat de voorwaarde van onvermogensheid betreft, verwijst artikel 667 Gerechtelijk Wetboek *mutatis mutandis* naar de regels van de artikelen 508/13/1 en 508/13/2 Gerechtelijk Wetboek. Het is hier niet de plaats om de details te onderzoeken van de te cumuleren of af te trekken bedragen voor de beoordeling van de vraag of de drempels voor het verkrijgen van gehele of gedeeltelijke kosteloze rechtsbijstand al dan niet overschreden zijn. Deze vraag is het onderwerp van verschillende grondige bijdragen in de rechtsleer, waarnaar kan worden verwezen⁵¹. Deze bijdrage beperkt zich ertoe een aantal recente tendensen op dit vlak te belichten.

Vooreerst moet worden gewezen op de verhoging van de grenzen voor toegang tot juridische bijstand en rechtsbijstand⁵² bij Wet van 31 juli 2020⁵³, “*teneinde rekening te houden met de evolutie van de maatschappelijke realiteit en met de duurder geworden toegang tot de rechter*”⁵⁴. Met dat doel voorziet artikel 508/13/4 Gerechtelijk Wetboek in een forfaitaire verhoging van de grenzen met telkens 100 euro per 1 september 2021, 2022 en 2023. Daarnaast heeft de wetgever de evolutie van deze grenzen een meer zeker en automatisch karakter willen geven, door de relevante bedragen te koppelen aan de evolutie van de index der consumptieprijzen: krachtens artikel 508/13/4, § 2, Gerechtelijk Wetboek worden vanaf 1 september 2024 de in artikel 508/13/1, eerste lid, 1° en 2°, en in artikel 508/13/2, eerste lid, 1° en 2°, bepaalde bedragen telkens op 1 september aangepast, rekening houdend met de evolutie van het indexcijfer der consumptieprijzen. Op datum van deze bijdrage⁵⁵ wordt de volledig kosteloze rechtsbijstand verleend aan alleenstaanden met een maandelijks netto-inkomen lager dan 1.426 euro en aan alleenstaanden met iemand ten laste of personen die samenwonen met een echtgenoot of met enige andere persoon met wie zij een feitelijk gezin vormen wanneer het maandelijks netto-inkomen van het gezin lager is dan 1.717 euro. Van de gedeeltelijk kosteloze rechtsbijstand kunnen

⁵⁰ Antwerpen 11 februari 2015, RW 2015-16, 904.

⁵¹ Zie in het bijzonder het *compendium* aangenomen door de algemene vergadering van de *Ordre des Barreaux francophones et germanophone* van 20 september 2021, BS 8 oktober 2021, 106018.

⁵² Wij herinneren eraan dat juridische bijstand en rechtsbijstand geen synoniemen zijn, maar zich van elkaar onderscheiden door de handelingen waarop zij betrekking hebben. Terwijl de rechtsbijstand, zoals later toegelicht, betrekking heeft op de procedurekosten (cf. *infra* randnr. 15), wordt de juridische bijstand op twee niveaus georganiseerd: de juridische eerstelijnsbijstand wordt gedefinieerd als de juridische bijstand die verleend wordt in de vorm van praktische inlichtingen, juridische informatie, een eerste juridisch advies of de verwijzing naar een gespecialiseerde instantie of organisatie (art. 508/1, 1°, Ger.W.); de juridische tweedelijnsbijstand als de juridische bijstand die wordt verleend aan een natuurlijke persoon in de vorm van een omstandig juridisch advies, bijstand al dan niet in het kader van een procedure of bijstand bij een geding met inbegrip van de vertegenwoordiging in die zin van artikel 728 Gerechtelijk Wetboek (art. 508/1, 2°, Ger.W.).

⁵³ Wet van 31 juli 2020 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek teneinde de toegang tot de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand te verbeteren, door de ter zake geldende inkomensmaxima te verhogen, BS 6 augustus 2020, 57845.

⁵⁴ Wetsvoorstel tot verbetering van de toegang tot de juridische tweedelijnsbijstand, door de ter zake geldende inkomensmaxima te verhogen, *Parl.St.* Kamer 2019, DOC55 0175/001, p. 8.

⁵⁵ Zie de mededeling gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 1 september 2022, 65756.

genieten: alleenstaanden met een maandelijks netto-inkomen dat tussen 1.426 en 1.717 euro ligt en ‘samenwonenden’ met een maandelijks netto-inkomen van het gezin dat tussen 1.717 en 2.007 euro ligt.

De bezorgdheid van de wetgevende en uitvoerende macht om meer aansluiting met de realiteit te vinden, heeft niet alleen tot een verhoging van de financiële drempels geleid, maar komt ook tot uitdrukking in de wens om onder het groeiend aantal verzoekers diegenen te identificeren die daadwerkelijk niet in staat zijn de kosten te dragen die aan het voeren van een gerechtelijke procedure verbonden zijn. Om die reden werden de meeste onweerlegbare vermoedens van onvoldoende bestaansmiddelen bij koninklijk besluit van 3 augustus 2016⁵⁶ opgeheven. Op dit moment⁵⁷ zijn alle vermoedens opgenomen in artikel 508/13/1 Gerechtelijk Wetboek, met uitzondering van het vermoeden gegrond op de minderjarigheid van de verzoeker, vermoedens *juris tantum*, die kunnen worden weerlegd indien blijkt dat de betrokken persoon over voldoende bestaansmiddelen beschikt niettegenstaande zijn sociale situatie of situatie van tijdelijke behoefte.

De wetgever van zijn kant heeft de juridische bijstand en de rechtsbijstand bij Wet van 6 juli 2016⁵⁸ gewijzigd. Twee wijzigingen verdienen daarbij de aandacht:

- De eerste wijziging is een wijziging van terminologische aard: de wetgever heeft de voorwaarden voor toegang tot juridische bijstand en rechtsbijstand geharmoniseerd en de tot dan toe tegenstrijdige taalversies op elkaar afgestemd⁵⁹. Het criterium is nu dat van “bestaansmiddelen” (*moyens d’existence*)⁶⁰. Dit begrip heeft een ruimere draagwijdte dan het begrip “inkomsten”, dat een zekere

⁵⁶ Koninklijk besluit van 3 augustus 2016 tot wijziging van het Koninklijk besluit van 18 december 2003 tot vaststelling van de voorwaarden van de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische tweedelijksbijstand en de rechtsbijstand, *BS* 10 augustus 2016, 48351.

⁵⁷ Voor een overzicht van de evolutie van de vermoedens van onvermogenheid, zie J.-M. PICARD, “Aide juridique: tout changer pour que rien ne change? Après la réforme du 6 juillet 2016: Financer la structure non marchande du barreau”, *JT* 2017, 309.

⁵⁸ Wet van 6 juli 2016 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de juridische bijstand, *BS* 14 juli 2016, 44173.

⁵⁹ In de parlementaire voorbereidingen haalt de wetgever inderdaad aan: “*Thans beoogt de Franstalige versie van artikel 508/13 van het Gerechtelijk Wetboek het begrip “ressources” van de persoon, spreekt de Franstalige versie van artikel 664 van het Gerechtelijk Wetboek inzake rechtsbijstand over “revenus” en verwijst de Franstalige versie van het koninklijk besluit van 18 december 2003, bij de bepaling van de voorwaarden om de kosteloosheid te genieten, naar het begrip “revenus”. Er moet worden opgemerkt dat in de huidige Nederlandstalige versie van de artikelen 508/13 en 664 van het Gerechtelijk Wetboek het begrip “inkomsten” wordt gebruikt.*” Zie Memorie van toelichting bij het Wetsontwerp tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de juridische bijstand, *Parl.St.* Kamer 2015-2016, DOC 55 1819/001, p. 10.

⁶⁰ Wat de rechtspersonen betreft, heeft het Bureau voor rechtsbijstand van het Hof in een beslissing van 17 november 2011 geoordeeld dat uit artikel 666 Gerechtelijk Wetboek volgt dat niet enkel de inkomsten maar ook het actief van een rechtspersoon in aanmerking moet worden genomen bij de beoordeling van de aanspraak van de rechtspersoon op rechtsbijstand (Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 17 november 2011, *Pas.* 2011, nr. 624). Dit principe wordt in een beslissing van 12 februari 2015 herhaald, door het toe te passen op een commerciële vennootschap (Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 12 februari 2015, *Pas.* 2015, nr. 109).

regelmaat veronderstelt (beroepsinkomsten, inkomsten uit kapitaal, werkloosheidsuitkeringen, onderhoudsgelden, voordelen, etc.)^{61,62}.

- De tweede wijziging betreft artikel 667 Gerechtelijk Wetboek. Anders dan vroegere rechtspraak⁶³, bepalen het tweede en derde lid van dat artikel dat “*de beslissing van het bureau voor juridische bijstand waarbij gedeeltelijk of volledig kosteloze juridische tweedelijksbijstand wordt verleend*” gedurende één jaar “*het bewijs voor ontoereikende bestaansmiddelen*” vormt⁶⁴. In een arrest van 21 februari 2018⁶⁵ oordeelde het Hof van Cassatie dat uit artikel 667, tweede en derde lid, Gerechtelijk Wetboek volgt dat zodra de juridische tweedelijksbijstand is verleend, de rechter bij wie een verzoek tot rechtsbijstand aanhangig is gemaakt, het bewijs van de voorwaarde van ontoereikende bestaansmiddelen van de verzoeker niet opnieuw hoeft te onderzoeken en enkel daartoe mag overgaan als de beslissing van het bureau voor juridische bijstand meer dan een jaar oud is.

14. Wat de grondvoorwaarde betreft, bepaalt artikel 667 Gerechtelijk Wetboek sinds de Wet van 16 juli 2016 dat de toekenning van rechtsbijstand wordt geweigerd indien de zaak kennelijk onontvankelijk of ongegrond lijkt. In een commentaar bij dit artikel benadrukt Bénédicte Biemar dat de controle door de rechter of door het bureau een volstrekt marginale controle blijft⁶⁶.

Wat meer in het bijzonder het Hof van Cassatie betreft, wordt artikel 667 Gerechtelijk Wetboek aangevuld door artikel 682 Gerechtelijk Wetboek, dat bepaalt dat het Bureau voor rechtsbijstand van het Hof de aanvraag tot rechtsbijstand zonder voorafgaand advies van een advocaat bij het Hof van Cassatie kan verwerpen als het vaststelt dat de voorgenomen cassatievoorziening kennelijk niet onontvankelijk is of op een kennelijk niet ernstig middel gegrond is⁶⁷.

⁶¹ In zijn arrest van 21 juni 2018 heeft het Grondwettelijk Hof geoordeeld dat de terminologische wijziging “*van aard [is] rechtzoekenden uit te sluiten die voorheen van dat recht zouden hebben genoten*”. Het Hof heeft evenwel vastgesteld dat het de Koning toekomt om niet alleen de aard van de bestaansmiddelen die in rekening moeten worden genomen, maar ook de omvang ervan te bepalen, om de *standstill* verplichting van artikel 23 Grondwet te garanderen, zodat de bestreden bepalingen op zich deze verplichting niet schenden (GwH 21 juni 2018, nr. 77/2018, *JLMB* 2018, 1616, noot S. BOONEN; *NjW* 2018, 880, noot W. VANDENBUSSCHE; *RW* 2018-2019, 320).

⁶² Zie Memorie van toelichting bij het Wetsontwerp tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de juridische bijstand, *Parl.St.* Kamer 2015-2016, DOC 55 1819/001, p. 10.

⁶³ Zie o.a. Brussel 25 januari 2013, *JLMB* 2014, 325: “[l]’alinéa 2 de l’article 667 du Code judiciaire qui prévoit que ‘la décision du bureau d’aide juridique octroyant l’aide juridique de deuxième ligne, partiellement ou entièrement gratuite, constitue une preuve de revenus insuffisants’, ne peut être interprété en ce sens qu’il interdirait au juge de l’assistance judiciaire de procéder à l’examen des différents éléments de preuve qui lui sont soumis ou dont il ordonne la production. En application de l’article 667, alinéa 1er, il appartient au juge d’apprécier la pertinence des éléments qui lui sont soumis, parmi lesquels peut figurer la décision d’aide juridique.” Zie ook Brussel 10 juli 2008, *JLMB* 2010, 26.

⁶⁴ Over deze vraag, zie S. BOONEN, “Accès à l’aide juridique et à l’assistance judiciaire: l’article 667 du Code judiciaire donne le “la””, *JT* 2017, 315-316; S. BOONEN, *L’aide juridique*, Limal, Anthémis 2009, 178.

⁶⁵ Zie Cass. 21 februari 2018, *Pas.* 2018, nr. 114, dat op goedkeuring kan rekenen van J.-M. PICARD, “Quand la Cour de cassation vole au secours de l’assistance judiciaire”, *JT* 2018, 342-343. Zie in dezelfde zin Brussel 11 mei 2017, *JLMB* 2017, 1569; Brussel (bur. rechtsbijstand.) 24 oktober 2016, *JT* 2017, 318.

⁶⁶ B. BIEMAR, “Premier livre: l’assistance judiciaire du Code judiciaire” in D. MOUGENOT (ed.), *L’instance*, coll. La jurisprudence du Code judiciaire commentée, vol. IIA, Brugge, la Charte, 2021, 8.

⁶⁷ Cf. *supra* randnr. 25.

3. Handelingen waarvoor rechtsbijstand kan worden verkregen

15. Met toepassing van de artikelen 664 en 665 Gerechtelijk Wetboek maakt de rechtsbijstand het mogelijk om voor het Hof een volledige of gedeeltelijke vrijstelling te verkrijgen voor⁶⁸:

- de gerechtskosten die eventueel moeten worden gemaakt om een cassatieberoep of een andere vordering voor het Hof in te stellen of om de uitvoering⁶⁹ van een arrest van het Hof te bewerkstelligen. Het betreft in het bijzonder de bijdrage aan het Fonds voor juridische tweedelijnsbijstand⁷⁰ – die momenteel 24 euro bedraagt⁷¹ –, de rolrechten en de kosten voor de uitgifte en de betekening van het cassatiearrest. Daarentegen heeft het Bureau van het Hof reeds meermaals herhaald⁷² dat geen enkele wettelijke bepaling de tenlasteneming van de verzendingskosten voor aangetekende zendingen toestaat, wat sommige auteurs betreuren⁷³.

Het dient te worden benadrukt dat de rechtsbijstand die zonder beperking bij het begin van de cassatieprocedure aan de eiser wordt verleend, alle nodige prestaties omvat tot en met beëindiging van de procedure. Het is zo dat artikel 1115 Gerechtelijk Wetboek bepaalt dat de cassatiearresten niet kunnen worden ten uitvoer gelegd dan na betekening aan de tegenpartij. De betekening vormt dus de laatste stap in de cassatieprocedure en wordt gedekt door de beslissing of de beschikking van het Hof om rechtsbijstand te verlenen. Dat wordt soms vergeten door de begunstigden, die een nieuw verzoek indienen om te worden vrijgesteld

⁶⁸ A. FETTWEIS, “Rechtsbijstand voor het Hof van Cassatie” in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2010*, Brussel, Larcier, 2011, 122.

⁶⁹ Over de dekking van de kosten van de betekening en de tenuitvoerlegging van de gerechtelijke beslissing, zie A. VANDERHAEGEN, “Boek I - Rechtsbijstand” in P. DAUW, B. DECONINCK en B. WYLLEMAN (eds.), *Duiding Burgerlijk Procesrecht, IV, Burgerlijke rechtspleging*, Brussel, Intersentia, 2021, 607, nr. 3.

⁷⁰ Krachtens artikel 4, § 2, tweede lid, 1°, Wet van 19 maart 2017 tot oprichting van een Begrotingsfonds voor de juridische tweedelijnsbijstand (BS 31 maart 2017, 46565) wordt geen bijdrage geïnd van de eisende partij indien ze juridische tweedelijnsbijstand of rechtsbijstand geniet.

⁷⁰ Zie Wet van 19 maart 2017 tot oprichting van een Begrotingsfonds voor de juridische tweedelijnsbijstand, BS 31 maart 2017, 46565.

⁷¹ Zie Wet van 19 maart 2017 tot oprichting van een Begrotingsfonds voor de juridische tweedelijnsbijstand, BS 31 maart 2017, 46565. Het bedrag van de bijdrage bereikte 24 euro op 1 oktober 2022 (zie het bericht in het Belgisch Staatsblad van 13 oktober 2022, 73193). Overeenkomstig artikel 5, § 2, Wet van 19 maart 2017 heeft elke variatie van 10 punten van het indexcijfer van de consumptieprijzen van de maand die aan zijn inwerkingtreding (april 2017) voorafgaat, een stijging of daling van de bijdrage aan het Begrotingsfonds tot gevolg.

⁷² Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 29 juli 2015, *RDPC* 2015, 1107; Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 7 januari 2016, *JT* 2017, 317.

⁷³ Zie F. CLOSE, “L’assistance judiciaire et la nouvelle procédure de cassation en matière pénale”, noot onder Cass. 27 april 2015, *JT* 2015, 549, die schrijft dat “[s]ans doute serait-il souhaitable que, de lege ferenda, il soit également possible — nonobstant les difficultés d’exécution prévisibles — d’obtenir via l’assistance judiciaire le remboursement des frais des envois recommandés sans lesquels le mémoire ne pourrait être communiqué et être, par conséquent, recevable”. Die kritiek lijkt ons te moeten worden gerelativeerd, aangezien in strafzaken de in artikel 429, vierde lid, Wetboek van Strafvordering bepaalde mogelijkheid om een memorie langs elektronische weg ter kennis te brengen, inmiddels effectief is.

van de kosten van betekening. Een dergelijke aanvraag is zonder belang en, in die zin, niet ontvankelijk⁷⁴.

- kosten die verbonden zijn aan de tussenkomst van een gerechtsdeurwaarder, die door het Bureau is aangesteld, voor zover dit strikt noodzakelijk is. Er dient aan te worden herinnerd dat die tussenkomst onder meer onmisbaar is voor wat betreft de betekening van het verzoekschrift zoals voorgeschreven door artikel 1079 Gerechtelijk Wetboek, de betekening van de memorie van antwoord die een middel van niet-ontvankelijkheid van het cassatieberoep opwerpt zoals voorgeschreven door artikel 1092 Gerechtelijk Wetboek en de betekening van de verklaring van cassatieberoep in de in artikel 427 Wetboek van Strafvordering bedoelde gevallen.

Die laatste bepaling van het Wetboek van Strafvordering trekt het vaakst de aandacht van het Bureau. De toepassing ervan houdt uiteraard in dat wordt nagegaan of de bestreden beslissing al dan niet uitspraak heeft gedaan over de burgerlijke rechtsvordering en dat de partijen aan wie het cassatieberoep moet worden betekend, worden geïdentificeerd. Die beoordeling kan echter moeilijk zijn. Ter illustratie: in een beschikking van 5 april 2018⁷⁵ was het Bureau gevat door een aanvraag tot rechtsbijstand die was ingediend door een kind, met het oog op de betekening van zijn cassatieberoep dat was ingesteld tegen een arrest waarbij ten aanzien van hemzelf en zijn ouders maatregelen inzake gedwongen hulpverlening werden genomen. Het Bureau heeft dat verzoek niet aanvaard, op grond dat het kind moest worden gelijkgesteld met de vervolgte persoon zoals bedoeld in artikel 427 Wetboek van Strafvordering en dat het arrest dat dwangmaatregelen beveelt, geen uitspraak doet over de burgerlijke rechtsvordering.

- kosten die verbonden zijn aan de tussenkomst van een advocaat bij het Hof van Cassatie.

De dekking van de kosten en erelonen van de advocaten bij het Hof in het kader van de rechtsbijstand, en niet in het kader van de juridische tweedelijnsbijstand, is een bijkomende uiting van de hoedanigheid van ministerieel ambtenaar die zij genieten telkens wanneer zij binnen de grenzen van hun monopolie actief zijn^{76,77}.

⁷⁴ Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 13 februari 2020, G.20.0033.F, ongepubl.; Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 5 juni 2014, G.14.0086.F, ongepubl.

⁷⁵ Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 5 april 2018, *Pas*, 2018, nr. 216. Zie ook Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 27 april 2015, *JT* 2015, 547, noot F. CLOSE, krachtens dewelke noch een arrest alvorens recht te doen noch een motiverend arrest noch een veroordelend arrest dat de burgerlijke belangen ambtshalve aanhoudt, gewezen door het hof van assisen, een beslissing inzake de burgerlijke rechtsvorderingen nemen, zodat de cassatieberoepen van de beschuldigten niet moeten worden betekend. Zie ook Cass. 22 december 2015, *AC* 2015, nr. 770, “*Het hoger beroep van de Belgische Staat, dat ertoe strekt de hechtenis van een vreemdeling te handhaven, is geen burgerlijke rechtsvordering in de zin van die bepaling; het cassatieberoep dient derhalve niet aan de Belgische Staat of aan het openbaar ministerie te worden betekend*”.

⁷⁶ De kosten en erelonen van de advocaten worden gewoonlijk door de juridische tweedelijnsbijstand gedekt.

⁷⁷ A. FETTWEIS, “1 - L'accès à la Cour de cassation de Belgique, en matière civile” in C. CHAINIAS, J.-F. VAN DROOGHENBROECK, A. SALETTI en B. HESS (eds.), *Quel avenir pour les juridictions suprêmes?*,

Zoals eerder vermeld, wordt volgens de vaststaande rechtspraak van het Bureau voor rechtsbijstand enkel een advocaat bij het Hof aangewezen om tussen te komen, wanneer dat noodzakelijk is, met name enkel wanneer de verzoeker het voornemen te kennen geeft dat hij een vordering bij het Hof aanhangig wil maken waarvoor een tussenkomst van een advocaat bij het Hof door de wet is vereist^{78,79}. Zo heeft het Bureau, in overeenstemming met zijn rechtspraak, op 12 maart 2018⁸⁰ geweigerd een advocaat bij het Hof aan te stellen om een cassatieberoep in te stellen tegen een arrest waarin een vervallenverklaring van de Belgische nationaliteit wordt uitgesproken, omdat in deze materie overeenkomstig artikel 23, § 6, tweede lid, Wetboek van Strafvordering het cassatieberoep wordt ingesteld en berecht zoals is voorgeschreven voor de cassatieberoepen in criminele zaken⁸¹.

16. Om de volledige werklast van de rechtsbijstand voor de openbare en ministeriële ambtenaren die eraan deelnemen te vatten, moet worden opgemerkt dat de Staat de meeste, zo niet alle kosten die zij in dat verband maken, aan hen overlaat⁸². Immers, de Staat betaalt weliswaar “*de uitgaven en een vierde van het loon*” van de gerechtsdeurwaarder die het Bureau voor rechtsbijstand van het Hof heeft aangesteld⁸³, maar neemt nooit de kosten en erelonen op zich van de advocaat bij het Hof die is aangesteld om een advies uit te brengen over de slaagkansen van een cassatieberoep of, in voorkomend geval, om een handeling van zijn functie uit te oefenen.

Ten slotte dient eraan te worden herinnerd dat de toekenning van rechtsbijstand geen volledig kosteloze rechtspleging inhoudt, maar eerder een tijdelijke vrijstelling⁸⁴. Krachtens artikel 693 Gerechtelijk Wetboek mogen zowel de openbare en ministeriële ambtenaren⁸⁵ – voor wat betreft de emolumenten en het ereloon – als de Staat – voor wat betreft de in debet vereffende rechten en geldboeten en de door de administratie van de Federale Overheidsdienst Financiën gedane voorschotten – de invordering van

Brussel, Bruylant, 2021, 32, nr. 22; B. BIEMAR, “Chapitre 4 - L'accès économique à la justice” in G. DE LEVAL (ed.), *Droit judiciaire*, deel II, *Procédure civile*, vol. 1, Brussel, Larcier, 2021, 436, nr. 3.103.

⁷⁸ Zie bijv. Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 29 juli 2015, *Rev.dr.pén.* 2015, 1107.

⁷⁹ Behoudens de niet-ontvankelijkheid van het verzoek tot rechtsbijstand en de in artikel 682, tweede lid, Gerechtelijk Wetboek bepaalde excepties, dient het Bureau in dergelijke gevallen het advies van een advocaat bij het Hof in te winnen.

⁸⁰ Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 12 maart 2018, *Pas.* 2018, nr. 171.

⁸¹ Zie in dezelfde zin, *mutatis mutandis*, Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 10 maart 2005, *Pas.* 2005, nr. 151, dat een verzoek tot rechtsbijstand niet gegrond verklaart dat tot doel heeft de aanwijzing van een advocaat bij het Hof van Cassatie te verkrijgen teneinde cassatieberoep in te stellen tegen een arrest inzake invordering van belasting over de toegevoegde waarde.

⁸² Met dien verstande dat zij de hun in het kader van de rechtsbijstand toegewezen opdracht met dezelfde toewijding en zorgvuldigheid moeten vervullen als zij aan hun andere opdrachten besteden. Zie A. VANDERHAEGEN, “Boek I - Rechtsbijstand” in P. DAUW, B. DECONINCK en B. WYLLEMAN (eds.), *Duiding Burgerlijk Procesrecht*, IV, *Burgerlijke rechtspleging*, Brussel, Intersentia, 2021, 607, nr. 3.

⁸³ Artikel 692 Gerechtelijk Wetboek.

⁸⁴ Zie B. BIEMAR, “Chapitre 4 - L'accès économique à la justice” in G. DE LEVAL (ed.), *Droit judiciaire*, deel II, *Procédure civile*, vol. 1, Brussel, Larcier, 2021, 446-447, nr. 3.114; G. D'HÔTEL, “L'assistance judiciaire. Rappels, nouveautés et conséquences”, *Pli juridique* 2017/39, 22; A. VANDERHAEGEN, “Boek I – Rechtsbijstand” in P. DAUW, B. DECONINCK en B. WYLLEMAN (eds.), *Duiding Burgerlijk Procesrecht*, IV, *Burgerlijke rechtspleging*, Brussel, Intersentia, 2021, 609, nr. 6.

⁸⁵ Met uitzondering van het in artikel 692 Gerechtelijk Wetboek bedoelde vierde van het loon van de gerechtsdeurwaarders.

de door de rechtsbijstand gedekte geldsommen verhalen op degene die rechtsbijstand geniet, indien uitgemaakt wordt dat zich in zijn vermogen, bestaansmiddelen of lasten een wijziging heeft voorgedaan sedert de beslissing waarbij hem rechtsbijstand is verleend, en hij derhalve in staat is te betalen. Het laatste deel van artikel 693 Gerechtelijk Wetboek voegt daaraan toe dat “*dat verhaal bovendien hoofdelijk op de tegenpartij kan worden uitgeoefend, indien deze in de kosten veroordeeld is of indien in de loop van het geding een dading is aangegaan*”.

4. Behandeling van zaken van rechtsbijstand door het Hof

4.1. Instaatstelling van het dossier door de griffie van het Hof

17. De griffie bevindt zich vanzelfsprekend op de eerste lijn wanneer een rechtszoekende de nodige stappen wil ondernemen om rechtsbijstand te verkrijgen voor het inleiden van een procedure voor het Hof.

Het verzoek tot rechtsbijstand moet melding maken van de beslissing waartegen de verzoeker cassatieberoep wil instellen en de bezwaren vermelden die hij daartegen aanvoert.

De aanvraag moet worden ondertekend door de verzoeker of zijn raadsman en moet in de regel in tweevoud ter griffie van het Hof worden neergelegd of per post naar de griffie worden verzonden. Een aanvraag die per fax of per e-mail wordt verstuurd, is niet toegelaten en kan dus niet het voorwerp van een inschrijving op de rol uitmaken. Een dergelijke aanvraag kan echter, indien het alle nuttige vermeldingen bevat, worden geregulariseerd door de latere ondertekening ervan door de verzoeker of zijn raadsman.

Artikel 675 Gerechtelijk Wetboek, dat krachtens artikel 682 van dat wetboek van toepassing is op het indienen van een aanvraag bij het Bureau voor rechtsbijstand, bepaalt dat de verzoeker zijn aanvraag bij het Bureau ook mondeling kan formuleren en dat, in dat geval, de griffier een beknopte nota opstelt waarin het onderwerp van de aanvraag wordt uiteengezet. In de praktijk is het doorgaans een illusie te denken dat een particulier een mondelinge aanvraag tot rechtsbijstand zou kunnen indienen. Om hiervan overtuigd te zijn, volstaat het te denken aan de moeilijkheden die een rechtszoekende kan ondervinden om met precisie de beslissing te identificeren die hij wil bestrijden of om zijn grieven tegen die beslissing, al was het maar beknopt, te formuleren. Om die reden zal de griffier van het Bureau de verzoeker die zich zonder schriftelijk verzoek tot de griffie richt, in de praktijk vragen om het formulier voor een aanvraag tot rechtsbijstand in te vullen dat beschikbaar is op de website van het Hof⁸⁶, met de bedoeling de door de rechtszoekenden te nemen stappen te vereenvoudigen, in het bijzonder voor degenen die niet door een advocaat worden bijgestaan. Hoewel het formulier erg volledig is voor wat betreft de te verstrekken inlichtingen en de bij te voegen stukken, is het werk dat de griffie verricht om aan de rechtszoekenden de nodige uitleg te verschaffen, aanzienlijk.

⁸⁶ Online consulteerbaar via: https://justitie.belgium.be/sites/default/files/downloads/formulier_aanvragen_rechtsbijstand_req_ass_jud_nl.pdf

Bovendien moet de aanvraag, om geldig te zijn, worden opgemaakt in de taal van de procedure. Een uitzondering op die regel van openbare orde geldt wanneer de procedure in het Duits verloopt: in dat geval kan de aanvraag in een van de drie landstalen worden opgemaakt. Indien het verzoekschrift in het Frans of het Nederlands is opgesteld, zal de aanvraag in de taal van het verzoekschrift worden behandeld. Wanneer het verzoek echter in het Duits is opgesteld, beslist de eerste voorzitter van het Hof bij beschikking of de procedure in het Frans of in het Nederlands zal worden gevoerd⁸⁷.

18. De aanvraag tot rechtsbijstand moet, ongeacht de vorm ervan, de stukken van de rechtspleging bevatten (de bestreden beslissing en eventuele tussentijdse beslissingen, in voorkomend geval de beroepen beslissing en de akte van hoger beroep, de gedinginleidende akte, de door de partijen neergelegde conclusies en eventueel andere relevante stukken voor het onderzoek van het dossier) evenals de stukken ter staving van de financiële toestand van de verzoeker (met name het meest recente aanslagbiljet, de samenstelling van het gezin, alle documenten ter staving van het inkomen en de bestaansmiddelen en, in voorkomend geval, de beslissing van het bureau voor juridische bijstand die de juridische tweedelijnsbijstand verleent).

Daar ligt vaak het probleem. In de praktijk bevatten veel aanvragen tot rechtsbijstand niet de stukken die nodig zijn voor het onderzoek ervan. Een verzoek dat bij de griffie wordt neergelegd zonder de vereiste bijlagen, kan het voorwerp uitmaken van een inschrijving op de rol, maar kan niet naar behoren aan de voorzitter van het Bureau voor rechtsbijstand worden toegezonden. Het werk dat door de griffie wordt verricht met het oog op de vervollediging van de dossiers, is aanzienlijk. Indien de verzoeker niet op de verzoeken dienaangaande van de griffie reageert, wordt het dossier als zodanig meegedeeld aan het Bureau, dat in dat geval een beslissing tot verwerping van de aanvraag tot rechtsbijstand zal nemen.

4.2. *Beslissing van het Bureau voor rechtsbijstand*

19. Binnen het Hof van Cassatie is het Bureau voor rechtsbijstand het orgaan dat bevoegd is om uitspraak te doen over de aanvragen tot rechtsbijstand. Het bestaat uit een raadsheer, bijgestaan door een griffier, die zitting houdt in aanwezigheid van een advocaat-generaal van het parket van het Hof. Anders dan bij de vonnisgerechten, kunnen alle aanvragen tot rechtsbijstand die bij het Hof van Cassatie worden ingediend, aan het openbaar ministerie worden meegedeeld⁸⁸.

Behalve in spoedeisende gevallen⁸⁹, beslist het Bureau, met toepassing van artikel 682 Gerechtelijk Wetboek, in raadkamer, na de advocaat-generaal en zijn advies te hebben gehoord en, in voorkomend geval, de verzoeker of zijn raadsman die vooraf zijn opgeroepen. Sinds de Wet van 1 juli 2006⁹⁰ wordt de tegenpartij niet langer verzocht

⁸⁷ Zie de artikelen 27 en 27bis Taalwet Gerechtszaken, BS 22 juni 1935, 4002.

⁸⁸ Het moet worden opgemerkt dat de in artikel 678 Gerechtelijk Wetboek bepaalde rechtsplegingsregels niet van toepassing zijn voor het Hof. Zie begin van artikel 682 Gerechtelijk Wetboek.

⁸⁹ Zie artikel 682 Gerechtelijk Wetboek, cf. *infra* randnr. 26.

⁹⁰ De Wet van 1 juli 2006 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de rechtsbijstand, BS 10 augustus 2006, 39178, die het derde lid van artikel 675 Gerechtelijk Wetboek heeft opgeheven, dat bepaalde dat “*de tegenpartij verzocht wordt te verschijnen*”.

voor het Bureau te verschijnen. Volgens de wetgever verzwaarde de betrokkenheid van de tegenpartij in de toekenning van de rechtsbijstand de procedure en bracht die het recht op eerbiediging van het privéleven van de verzoeker in gevaar, zonder dat dit voor het onderzoek van de gegrondheid van de aanvraag was verantwoord⁹¹. Hoewel de wet dat niet uitdrukkelijk bepaalt, kan worden gesteld dat de aanvraag tot rechtsbijstand een eenzijdige procedure inhoudt⁹², die aanvullend door de artikelen 1025 en volgende van het Gerechtelijk Wetboek wordt geregeld⁹³.

Momenteel zijn vier door de eerste voorzitter aangestelde raadsheren en twee door de procureur-generaal aangestelde advocaten-generaal met de rechtsbijstand belast.

A. Beslissing over de ontvankelijkheid van de aanvraag tot rechtsbijstand

20. Voorafgaand aan elk onderzoek ten gronde dient het Bureau zich uit te spreken over de ontvankelijkheid van de aanvraag om rechtsbijstand die wordt voorgelegd. Een aanvraag wordt niet ontvankelijk verklaard hetzij omdat zij niet in de vereiste vorm of in de door de wet van 15 juni 1935 voorgeschreven taal is gesteld⁹⁴, hetzij omdat zij de voor het onderzoek ervan noodzakelijke vermeldingen of stukken niet bevat, hetzij omdat de verzoeker er geen belang bij heeft of niet de hoedanigheid heeft om de aanvraag in te dienen.

De griffie vervult een proactieve rol. Wanneer een onvolledige of onregelmatige aanvraag wordt ingediend of een aanvraag wordt ingediend die niet van de nodige stukken vergezeld gaat, nodigt de griffie de verzoeker of zijn raadsman uit de situatie te corrigeren. In de regel wordt pas na de toezending van een rappel door het Bureau aan de verzoeker of aan diens raadsman, waarin eraan wordt herinnerd dat geen gevolg is gegeven aan het verzoek tot regularisatie, de rechtsdag voor uitspraak over de ontvankelijkheid van het verzoek vastgesteld⁹⁵.

B. Beslissing over de gegrondheid van de aanvraag tot rechtsbijstand

21. Wanneer het Bureau de aanvraag tot rechtsbijstand ontvankelijk heeft verklaard, zijn verschillende reacties van het Bureau mogelijk.

22. *Ten eerste* kan het Bureau zich onvoldoende geïnformeerd achten over de bestaansmiddelen van de verzoeker. De verzoeker wordt dan door de griffie

⁹¹ Zie Memorie van toelichting bij het Wetsontwerp tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de juridische bijstand en de rechtsbijstand, *Parl.St.* Kamer 2005-2006, DOC 51 2181/001, p. 6.

⁹² Over het eenzijdige karakter van de procedure, zie in het bijzonder M. CASTERMANS, *Gerechtelijk privaatrecht*, Gent, Story publishers, 2009, 255-256, nr. 357; P. VAN CAENEGEM, "Art. 671 – 678 Ger.W." in P. DEPUYDT, B. ALLEMEERSCH, B. VAN DEN BERGH en S. RAES (eds.), *Gerechtelijk recht. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, losbl., Afl. 91, Mechelen, Kluwer, 2013, 95, nr. 5.

⁹³ Zie in dezelfde zin H. BOULARBAH, *Requête unilatérale et inversion du contentieux*, Brussel, Larcier, 2010, 63-65, in het bijzonder noot 239.

⁹⁴ Cf. *supra* randnr. 17.

⁹⁵ A. FETWEIS, "Rechtsbijstand voor het Hof van Cassatie" in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2010*, Brussel, Larcier, 2011, 125. In de rechtspraak zie Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 24 maart 2005, *Pas.* 2005, nr. 187.

uitgenodigd om in raadkamer te verschijnen om nadere gegevens over zijn financiële situatie te verstrekken.

23. *Ten tweede* kan het Bureau de rechtsbijstand aan de verzoeker verlenen, indien het ontoereikend karakter van zijn bestaansmiddelen voldoende is aangetoond, het voorgenomen cassatieberoep niet kennelijk onontvankelijk of ongegrond is en de termijn voor het instellen van het cassatieberoep niet te dichtbij is om een advocaat bij het Hof van Cassatie in staat te stellen tijdig een cassatieberoep in te stellen⁹⁶.

Voor de in artikel 478 Gerechtelijk Wetboek bedoelde materies⁹⁷ doet het Hof pas uitspraak na het advies van een advocaat bij het Hof van Cassatie te hebben ingewonnen, behalve wanneer het de memorie van antwoord op het cassatieberoep betreft⁹⁸. Vervolgens verstuurt de griffie de aanvraag onverwijld, samen met de proceduristukken⁹⁹ en de eventuele grievennota die door de verzoeker zijn neergelegd, naar de stafhouder van de Orde van Advocaten bij het Hof van Cassatie. Het is immers aan laatstgenoemde om een advocaat bij het Hof aan te wijzen die het dossier bestudeert en een omstandig advies over de kans op slagen van een cassatieberoep uitbrengt. Voor zover nodig, dient daarbij te worden gewezen op het feit dat het onderzoek van de advocaat bij het Hof niet beperkt is tot de bezwaren die de verzoeker in zijn verzoek tot rechtsbijstand heeft opgeworpen. De aangestelde advocaat ziet onderzoek het gehele dossier, om te bepalen of er een cassatiemiddel met een redelijke kans op succes kan worden aangevoerd.

Na een akkoord tussen het Hof en de balie van het Hof van Cassatie, bezorgt de advocaat bij het Hof een afschrift van zijn advies aan de verzoeker of zijn raadsman, op hetzelfde ogenblik dat hij het origineel aan het Bureau toezendt¹⁰⁰.

Vervolgens zijn er twee mogelijkheden:

- Ofwel concludeert de advocaat bij het Hof dat er een redelijke kans op succes van het cassatieberoep bestaat.

De rechtsbijstand wordt verleend bij beslissing van het Bureau voor rechtsbijstand na een rechtszitting of, in voorkomend geval, met een spoedprocedure bij beschikking van de eerste voorzitter na advies van de procureur-generaal. Het *dictum* vermeldt de handelingen waarvoor de rechtsbijstand geldt en, in voorkomend geval, de ministeriële ambtenaren die hun ambt ten dienste van de begunstigde van de rechtsbijstand moeten stellen.

Om voor de hand liggende redenen van efficiëntie is het gebruikelijk dat de advocaat bij het Hof die de pen heeft gehanteerd bij het opstellen van het positieve

⁹⁶ Zie art. 682, tweede lid, *in fine*, Gerechtelijk Wetboek. Cf. *infra* randnr. 25.

⁹⁷ Cf. *supra* randnr. 7 en *infra* randnr. 25.

⁹⁸ Zie art. 682, tweede lid, Gerechtelijk Wetboek.

⁹⁹ Doorgaans worden de stukken die de ontoereikendheid van de bestaansmiddelen van de eiser aantonen, niet aan de stafhouder meegedeeld, om voor de hand liggende redenen: het Bureau voor rechtsbijstand heeft zich reeds over die kwestie uitgesproken en die documenten zijn niet relevant voor het advies van de advocaat bij het Hof over de slaagkansen van een cassatieberoep.

¹⁰⁰ A. FETTWEIS, "Rechtsbijstand voor het Hof van Cassatie" in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2010*, Brussel, Larcier, 2011, 134, die op zijn beurt verwijst naar F. T'KINT, "Aide juridique et assistance judiciaire devant la Cour de cassation" in *Guide social permanent*, Dossier thématique 2002/01, *Aide juridique et assistance judiciaire*, Brussel, Kluwer, 2002, 132.

advies over de slaagkansen van het voormelde cassatieberoep, ook met het instellen van het cassatieberoep belast wordt.

Er moet worden opgemerkt dat het instellen van een cassatieberoep dat enkel enige kans op slagen kan hebben als het wordt ingesteld tegen de veroordeling tot het betalen van een schadevergoeding van één euro wegens tergend en roekeloos hoger beroep, de kostprijs van de procedure voor het Hof van Cassatie niet kan verantwoorden¹⁰¹.

- Ofwel is het advies van de advocaat bij het Hof over de slaagkansen van het cassatieberoep negatief

Tenzij een spoedprocedure vereist is, mag de verzoeker of zijn advocaat hierop op de rechtszitting antwoorden¹⁰². In die gevallen, die uitzonderlijk zijn, kan het Bureau, wanneer het oordeelt dat de opmerkingen relevant zijn en een invloed kunnen hebben op de conclusie van het advies van de advocaat bij het Hof, de advocaat bij het Hof verzoeken zijn advies in het licht van de gemaakte opmerkingen te verduidelijken¹⁰³.

24. *Ten derde* kan het Bureau krachtens artikel 669 Gerechtelijk Wetboek de raadpleging van een advocaat bij het Hof van cassatie afhankelijk stellen van de betaling van een geldsom die wordt bepaald naargelang de omvang van de bestaansmiddelen van de verzoeker, in handen van de bevoegde ontvanger van de administratie van de Federale Overheidsdienst Financiën, d.i. degene die belast is met de inning en de invordering van de niet-fiscale schuldvorderingen¹⁰⁴. Het Bureau heeft deze mogelijkheid bijvoorbeeld in een beschikking van 30 januari 2017 aangewend¹⁰⁵. Het onderwierp de aanvraag om advies bij een advocaat bij het Hof in te winnen, aan de voorafgaande consignatie van een bedrag van 1.000 euro, gelet op enerzijds het inkomen van de verzoekster – dat net onder de drempel voor rechtsbijstand lag – en anderzijds de omvangrijke erfenis die haar was nagelaten en die het voorwerp uitmaakte van een geschil maar die haar zou toelaten nog binnen het jaar vrij aanzienlijke tegoeden in ontvangst te nemen. In dit geval lijkt het door het Bureau vastgestelde bedrag vrij hoog in vergelijking met de doorgaans bescheiden bedragen die het in zijn rechtspraak hanteert.

Wanneer een voorafgaande consignatie is vereist, moet de griffie de beslissing van het Bureau onverwijld ter kennis brengen aan de ontvanger via e-mail alsook aan de verzoeker of zijn advocaat via een aangetekend schrijven, dat meestal gepaard gaat met een e-mail. Het ligt immers voor de hand dat de consignatie onmiddellijk moet plaatsvinden, zodat de procedure binnen de door het Gerechtelijk Wetboek opgelegde strikte termijnen kan worden afgehandeld. Het is in theorie de ontvanger die de griffie

¹⁰¹ Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 24 augustus 2021, [G.21.0164.N](#), [ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210824.PPEV.1.](#)

¹⁰² De opmerkingen moeten uiteraard in de taal van de rechtspleging worden geformuleerd, anders worden ze door het Bureau niet in aanmerking genomen (Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 24 augustus 2021, [G.21.0164.N](#), [ECLI:BE:CASS:2021:ARR.20210824.PPEV.1.](#)

¹⁰³ Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 1 april 2021, G.21.0051.F, ongepubl.

¹⁰⁴ Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 30 januari 2017, *Pas.* 2017, nr. 69.

in kennis moet stellen wanneer hij het bedrag int. Met het oog op de naleving van de termijnen, is het echter niet ongebruikelijk dat de griffie op eigen initiatief contact opneemt met de administratie. Zodra de bevestiging van de ontvanger wordt verkregen, vermeldt de griffier op de kant van het origineel van de beslissing het betaalde bedrag, de datum van betaling en de datum van bevestiging door de ontvanger. De griffier maakt vervolgens een afschrift van de aldus gekanttekende beslissing en voegt die bij het dossier voor mededeling aan de stafhouder van de Orde van Advocaten bij het Hof van Cassatie.

Krachtens artikel 696 Gerechtelijk Wetboek wordt het voorschot, overeenkomstig artikel 669, eerste lid, dat is gestort door degene die rechtsbijstand geniet, gebruikt voor de betaling van de kosten en erelonen verschuldigd aan gerechtsdeurwaarders, notarissen, deskundigen, de bemiddelaars die erkend zijn door de in artikel 1727 bedoelde commissie en getuigen, naar de tijdsorde van de onderscheiden werkzaamheden. Blijft er van het voorschot bij afloop van het geding nog een deel over, dan wordt dit, na betaling van alle aan de schatkist toekomende rechten, teruggegeven aan degene die de bijstand heeft genoten, op overlegging van het bewijs dat het geding ten einde is. De voorschotten die in het kader van de rechtsbijstand voor het Hof worden betaald, zijn in de huidige stand van de wet dus hoofdzakelijk bestemd voor de betaling van de kosten en erelonen van de gerechtsdeurwaarders die in het kader van de cassatieprocedure van de bijgestane persoon optreden¹⁰⁶.

25. *Ten vierde* worden krachtens artikel 667, eerste lid, *in fine*, Gerechtelijk Wetboek aanvragen in verband met zaken die kennelijk niet ontvankelijk of kennelijk ongegrond zijn, geweigerd. Er dient bovendien aan te worden herinnerd dat in de zaken bedoeld in artikel 478 Gerechtelijk Wetboek¹⁰⁷, het Bureau krachtens artikel 682 van dat wetboek, bevoegd is de aanvraag tot rechtsbijstand te weigeren zonder het advies van een advocaat bij het Hof over de slaagkansen van het cassatieberoep in te winnen, wanneer dit kennelijk niet ontvankelijk zou zijn of gegrond is op kennelijk niet ernstige middelen.

Ter illustratie van een aanvraag die zonder advies van een advocaat bij het Hof is geweigerd wegens een gebrek aan ernst van de aangevoerde middelen, kan naar een

¹⁰⁶ Er zij op gewezen dat de artikelen 669 en 696 Gerechtelijk Wetboek werden opgenomen in een van voorstellen *de lege ferenda* die de procureur-generaal bij het Hof in 2015 heeft geformuleerd in het kader van het verslag dat hij jaarlijks indient bij het Parlementair Comité belast met de wetsevaluatie (met toepassing van artikel 11, Wet van 25 april 2007 tot oprichting van het Parlementair Comité belast met de wetsevaluatie *BS* 11 mei 2007, 25777). Een van de doelstellingen van de voorgestelde wijzigingen was om het voorschot dat als voorwaarde was opgelegd voor het inwinnen van een voorafgaand advies door een advocaat bij het Hof, zou worden gestort in handen van de griffier bij het Hof, die het voorschot zou gebruiken voor de betaling van de erelonen van de advocaat bij het Hof die zijn advies heeft moeten geven en, vervolgens, voor de overige kosten en erelonen (zie *Hof van Cassatie van België - Jaarverslag 2015*, Brussel, Larcier, 2016, in het bijzonder 157-158). Daartoe heeft de procureur-generaal meer bepaald aanbevolen om een tweede lid toe te voegen aan het artikel 696 Gerechtelijk Wetboek, luidens hetwelk “[h]et voorschot, overeenkomstig artikel 669, tweede lid, gestort in handen van de griffier bij het Hof van Cassatie, bij voorrang wordt gebruikt voor de betaling van de advocaat bij het Hof van Cassatie die zijn advies heeft neergelegd en, vervolgens, voor de betaling van de overige kosten en erelonen. Het eventueel saldo wordt bij het einde van de procedure voor het Hof teruggegeven aan de verzoeker tot rechtsbijstand.”

¹⁰⁷ Cf. *supra* randnr. 7 en *infra* randnr. 23.

beslissing van 20 januari 2022 worden verwezen¹⁰⁸. Die beslissing betrof een middel dat niet kon leiden tot de vernietiging van de bestreden beslissing strekkende tot verwerping van een vordering tot wraking, vermits die beslissing steunde op andere motieven die op zich voldoende waren en onafhankelijk waren van de door de verzoeker bekritiseerde grond. Men moet echter vaststellen dat er niet veel gevallen zijn waarin het Bureau een aanvraag tot rechtsbijstand omwille van een gebrek aan ernst heeft afgewezen¹⁰⁹.

Het komt daarentegen wel vaak voor dat het Bureau vaststelt dat de beoogde procedure kennelijk niet ontvankelijk is. Om slechts twee voorbeelden uit de recente rechtspraak te vermelden: in een beslissing van 2 december 2021¹¹⁰ heeft het Bureau een aanvraag tot rechtsbijstand geweigerd die ertoe strekte een cassatieberoep in te stellen dat kennelijk niet ontvankelijk was, omdat het gericht zou zijn tegen ordemaatregelen die geen rechtsprekende beslissing vormen en waartegen dus geen rechtsmiddel kan worden ingesteld¹¹¹. Op 8 september 2016¹¹² heeft het Bureau op grond van een soortgelijke redenering, maar onder het oude artikel 667 Gerechtelijk Wetboek, de aanvraag tot rechtsbijstand die ertoe strekte een rechtspleging van verhaal op de rechter in te stellen buiten de door artikel 1142, eerste lid, van dat wetboek voorgeschreven termijn van dertig dagen, kennelijk “onrechtmatig”¹¹³ verklaard.

Dezelfde mogelijkheid wordt het Bureau geboden door artikel 682 Gerechtelijk Wetboek wanneer de einddatum van de termijn voor het instellen van het cassatieberoep te dichtbij ligt om een advocaat bij het Hof van Cassatie nog de kans te geven het cassatieberoep tijdig in te stellen. De termijn beneden dewelke een aanvraag tot rechtsbijstand wegens laattijdigheid wordt geweigerd, is thans in principe op dertig dagen vastgesteld. Dat is echter een uiterst korte tijdsspanne, gezien de vele prestaties die binnen die termijn moeten worden verricht. Raadsheer Fettweis had in zijn studie van 2010 reeds de vaak dringende werklust benadrukt die het groeiende aantal aanvragen tot rechtsbijstand met zich meebrengt, net als de organisatorische moeilijkheden die daaruit voortvloeien¹¹⁴. Wij nemen van hem de chronologische opsomming van de prestaties over die binnen de termijn van dertig dagen moeten worden verricht, door het Bureau, door de griffie en door de balie van het Hof van Cassatie:

¹⁰⁸ Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 20 januari 2022, G.21.0258.F, ongepubl.

¹⁰⁹ Raadsheer Fettweis verklaarde de zeldzaamheid van deze weigeringsgrond enerzijds door de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, en anderzijds door de moeilijkheid voor de rechtszoekende en diens gespecialiseerde advocaat om dienstige en doeltreffende cassatiemiddelen te ontwaren. Zie A. FETTWEIS, “Rechtsbijstand voor het Hof van Cassatie” in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2010*, Brussel, Larcier, 2011, 127-130.

¹¹⁰ Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 2 december 2021, G.21.0224.N, ongepubl.

¹¹¹ Zie in het bijzonder H. BOULARBAH, Ph. GÉRARD en J.-Fr. VAN DROOGHENBROECK, *Pourvoi en cassation en matière civile*, Brussel, Bruylant, 2012, 41-51.

¹¹² Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 8 september 2016, *JT* 2017, 317.

¹¹³ Zie voetnoot nr. 48.

¹¹⁴ A. FETTWEIS, “Rechtsbijstand voor het Hof van Cassatie” in *Jaarverslag van het Hof van Cassatie van België 2010*, Brussel, Larcier, 2011, 131-132.

- het Bureau moet onmiddellijk nagaan of het verzoek ontvankelijk is, of de ontoereikendheid van de bestaansmiddelen van de verzoeker is aangetoond en of een advocaat bij het Hof kan worden aangewezen;
- in bevestigend geval, wordt het dossier overgezonden aan de stafhouder van de balie van het Hof van Cassatie, die als enige bevoegd is om een advocaat bij het Hof aan te wijzen teneinde het door het Bureau gevraagde advies uit te brengen;
- het dossier moet vervolgens aan het kantoor van de aangewezen advocaat toegezonden worden;
- die advocaat moet het dossier bestuderen, eventueel bijkomende stukken opvragen, eventueel van het rechtsplegingsdossier van het vonnisgerecht kennis nemen, de nodige juridische opzoekingen verrichten en ten slotte een omstandig advies over de slaagkansen van een cassatieberoep opstellen;
- dat advies wordt daarna naar het Bureau gezonden, zodat kan worden beslist of de rechtsbijstand kan worden verleend;
- indien wordt beslist dat de rechtsbijstand kan worden verleend, wordt een advocaat bij het Hof aangewezen om het cassatieverzoekschrift neer te leggen op de griffie van het Hof, nadat dit cassatieverzoekschrift, op straffe van nietigheid, eerst aan de verweerder(s) in cassatie werd betekend door de gerechtsdeurwaarder die het Bureau heeft aangewezen. Er moet worden opgemerkt dat de meeste advocaten bij het Hof die een gunstig advies verlenen, ook reeds een ontwerp van cassatieverzoekschrift opmaken dat bij hun advies wordt gevoegd.

26. Wanneer de aanvraag een spoedeisend karakter heeft, bepaalt artikel 682*bis* Gerechtelijk Wetboek dat de eerste voorzitter uitspraak doet over de aanvraag, na het advies van de procureur-generaal te hebben ingewonnen, zonder dat een voorafgaand advies van de advocaat bij het Hof van Cassatie wordt ingewonnen en zonder dat de partijen moeten worden opgeroepen of gehoord.

Uit de praktijk van het Bureau blijkt dat een aanvraag als spoedeisend wordt beschouwd wanneer de termijn voor het instellen van een cassatieberoep reeds is beginnen te lopen, hetzij omdat de bestreden beslissing aan de verzoeker is betekend, hetzij omdat die hem, in de door de wet bepaalde gevallen¹¹⁵, bij gerechtsbrief ter kennis is gebracht. Dat is logisch, gelet op de diverse prestaties die binnen de cassatietermijn, die in beginsel drie maanden bedraagt, moeten worden verricht¹¹⁶. Men kan om die reden niet genoeg benadrukken dat het noodzakelijk is dat de

¹¹⁵ Zie bijvoorbeeld het sociale zekerheidscontentieux, de artikelen 792, tweede en derde lid, 704, § 2, 508/16, 580, 2°, 3°, 6° tot 11°, 581, 2°, 582, 1° en 2°, en 583 Gerechtelijk Wetboek; het contentieux inzake de collectieve schuldenregeling bedoeld in artikel 1675/16 Gerechtelijk Wetboek; het contentieux over tuchtzaken bedoeld in de artikelen 1121/1 e.v. Gerechtelijk Wetboek.

¹¹⁶ Voor bepaalde materies bepaalt de wetgever een kortere termijn. Ter illustratie: krachtens artikel 1 Besluit van de Regent tot vaststelling van de formaliteiten en de termijnen inzake cassatieberoep tegen de arresten van de Raad van State, is de termijn voor het instellen van een cassatieberoep tegen een arrest van de Raad van State die uitspraak doet over zijn bevoegdheid, in beginsel vastgesteld op dertig dagen, te rekenen van de dag waarop het arrest van de Raad van State aan de belanghebbende partijen schriftelijk ter kennis werd gebracht; krachtens artikel 1142 Gerechtelijk Wetboek moet het verhaal op de rechter, op straffe van verval, worden uitgeoefend binnen dertig dagen, te rekenen van het feit dat tot het verhaal aanleiding heeft gegeven en, in geval van bedrog of list, van de dag waarop de partij daarvan kennis heeft gekregen.

verzoeker de griffie van het Bureau onmiddellijk inlicht over de betekening of de kennisgeving van de beslissing waartegen hij cassatieberoep wil instellen.

Voor de aanvragen tot rechtsbijstand die door een verweerder in cassatie worden ingediend, met het oog op het neerleggen van een memorie van antwoord, is het gebruikelijk dat de beslissing door het Bureau volgens de spoedprocedure van artikel 682*bis* Gerechtelijk Wetboek wordt genomen.

4.3. Afwezigheid van rechtsmiddelen

27. De wet verleent geen enkel rechtsmiddel aan de rechtszoekende die over de beslissing die door het Bureau voor rechtsbijstand van het Hof is genomen, ontevreden is¹¹⁷. Overeenkomstig artikel 1032 Gerechtelijk Wetboek¹¹⁸ kan echter wel een nieuwe aanvraag tot rechtsbijstand worden ingediend, indien en alleen indien de verzoeker nieuwe omstandigheden kan aantonen. Bij gebrek hieraan, wordt het tweede verzoek niet ontvankelijk verklaard, zoals onder meer blijkt uit een recente beschikking van 2 december 2021¹¹⁹.

5. Rechtsbijstand bij het Hof van Cassatie in cijfers

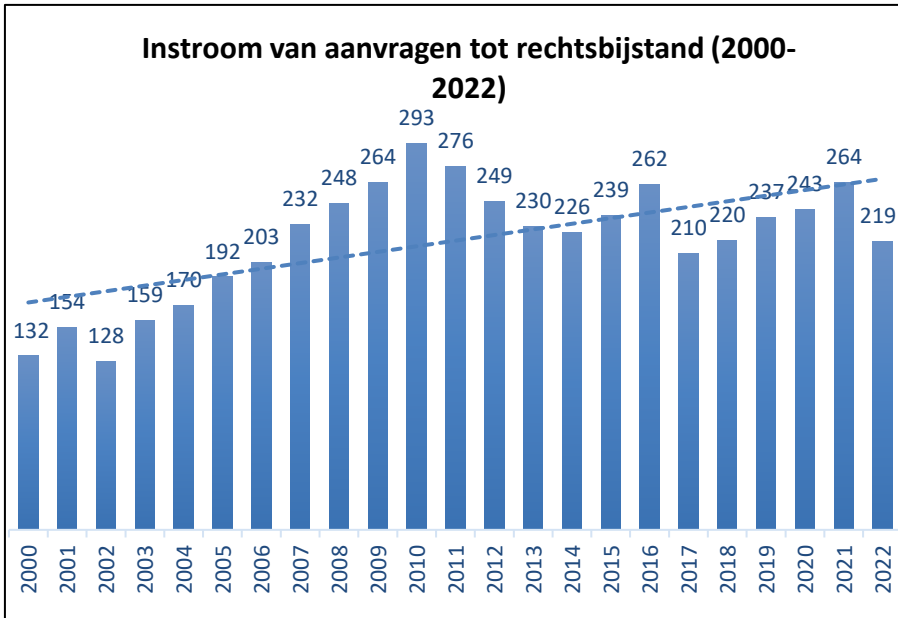
28. Om het beeld te vervolledigen, geven we een kort cijfermatig overzicht van de aanvragen tot rechtsbijstand en wat ermee gebeurt.

¹¹⁷ Zie H. FUNCK, ““Courage, Marcel!” - Sur l'absence de recours contre les décisions du bureau d'assistance judiciaire de la Cour de cassation”, *Chron. dr. soc.* 2015, 292.

¹¹⁸ Voor de toepasselijkheid van de artikelen 1025 e.v. Gerechtelijk Wetboek, cf. *supra* randnr. 19.

¹¹⁹ Cass. (Bureau voor rechtsbijstand) 2 december 2021, G.21.0223.N, ongepubl.

29. Allereerst is het nuttig enige afstand te nemen en te kijken naar de evolutie van het aantal verzoeken tot rechtsbijstand dat de afgelopen twee decennia bij het Bureau van het Hof werd ingediend.

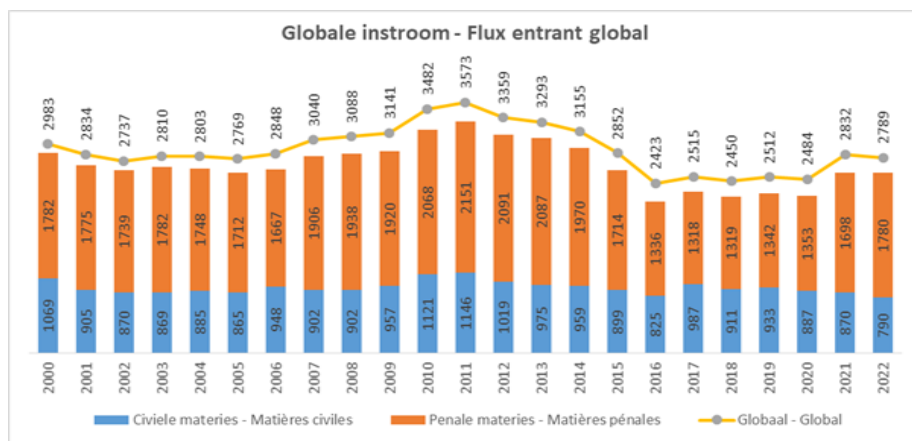

Uit de cijfers blijkt dat het aantal aanvragen tot rechtsbijstand de afgelopen twintig jaar aanzienlijk is toegenomen: in 2022 werden 219 aanvragen ingediend, tegenover 132 aan het begin van het millennium (+65,91 pct.). Een van de factoren die deze stijging mogelijk kan verklaren, is de verhoging van de financiële drempels voor het verkrijgen van rechtsbijstand, die werd verantwoord door de moeilijkheid voor een groeiend deel van de bevolking om de kosten van een gerechtelijke procedure te dragen, een probleem dat werd benadrukt in het alarmerende eerste verslag van de Evaluatiecommissie van de federale wetgeving ter bestrijding van discriminatie¹²⁰, dat dateert van februari 2017, maar waarvan de beschouwingen nog steeds actueel zijn.

Er zij op gewezen dat het aantal aanvragen tussen 2021 en 2022 is gedaald: er zijn slechts 219 nieuwe zaken in 2022, tegenover 264 het jaar daarvoor (-17,05%). Het wordt vermoed dat die lichte daling verband zou kunnen houden met het wegvallen van de gevolgen van de gezondheids crisis die ons land de afgelopen drie jaar heeft doorgemaakt.

¹²⁰ Online consulteerbaar via: https://www.unia.be/files/Documenten/Aanbevelingen-advies/Evaluatiecommissie_federale_wetgeving_ter_bestrijding_van_discriminatie.pdf, deel afdeling 5, nrs. 263-268.

Voorts kan het interessant zijn om de ontwikkeling van het aantal ingediende aanvragen tot rechtsbijstand in de afgelopen twintig jaar te vergelijken met de globale instroom van de cassatieberoepen in dezelfde periode.

De vergelijking van de twee tabellen leidt tot enkele vaststellingen:

- Tussen 2001 en 2006 was de instroom van nieuwe zaken bij het Hof betrekkelijk stabiel, terwijl het aantal verzoeken in het kader van de rechtsbijstand aanzienlijk toenam (+31,81% tussen 2001 en 2006).
- Van 2007 tot 2015 volgt de instroom van rechtsbijstandszaken min of meer de globale instroom: aanvankelijk neemt het aantal aanvragen tot rechtsbijstand toe, tot het in 2010 zijn historische hoogtepunt bereikt, waarna het aantal daalt om van 2013 tot 2015 tot op enkele eenheden na terug te keren naar de cijfers van 2007.
- In 2016 neemt de globale instroom weliswaar af (-15,04% tussen 2015 en 2016), maar neemt de instroom van verzoeken tot rechtsbijstand toe (+8,77%).

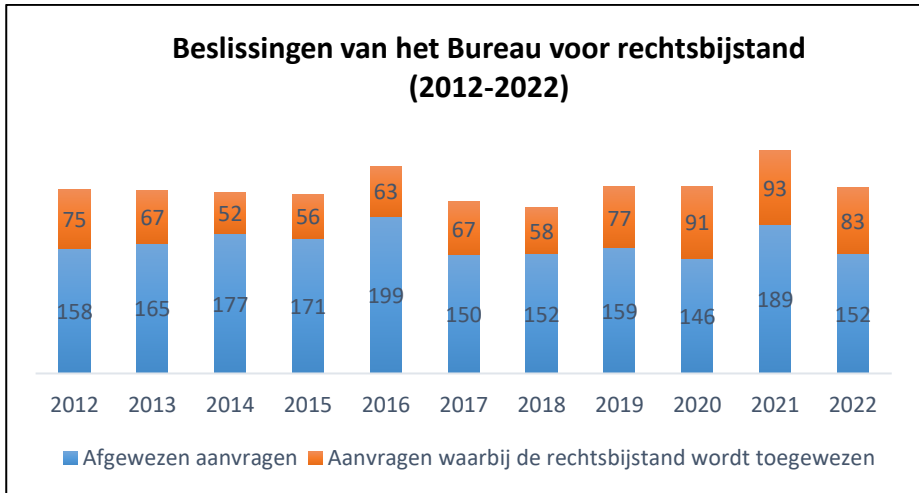
Men kan zich afvragen of dit een gevolg is van de hervorming van de rolrechten die zijn ingevoerd door de eerder vermelde Wet van 28 april 2015¹²¹: is de inzet voor het verkrijgen van rechtsbijstand sindsdien niet gestegen, in de mate waarin de verschuldigde rechten door de federale wetgever zijn verhoogd?

- Van 2017 tot 2020 is de globale instroom min of meer constant, maar neemt het aantal rechtsbijstandszaken toe. Ook moet worden opgemerkt dat de globale instroom voor de periode 2017-2020 weliswaar lager is dan de globale instroom voor de periode 2001-2006, maar dat omgekeerd het aantal aanvragen tot rechtsbijstand voor de periode 2017-2020 aanzienlijk hoger is dan voor de periode 2001-2006;
- In 2021 is er een toename van de instroom van de aanvragen tot rechtsbijstand (+8,64%), die echter enigszins lager ligt dan de toename van de globale instroom (+14%);

¹²¹ Cf. *supra* randnr. 3.

- In het jaar 2022 is de globale instroom weliswaar relatief stabiel gebleven, maar, zoals reeds vermeld, is het aantal aanvragen tot rechtsbijstand met 17,05% gedaald.

30. Van de vele zaken die aan het Bureau voor rechtsbijstand van het Hof worden voorgelegd, krijgt slechts een minderheid een positief gevolg, zoals blijkt uit onderstaande tabel, die de cijfers van de afgelopen tien jaar weergeeft¹²².

De redenen omwille waarvan aanvragen tot rechtsbijstand worden afgewezen, zijn uiteenlopend en houden niet altijd in dat het dossier voor advies aan een advocaat bij het Hof wordt voorgelegd. Zo blijkt uit de feiten dat in 2022 iets meer dan de helft van de aanvragen werd geweigerd zonder dat een advocaat bij het Hof de slaagkansen van het cassatieberoep had ingeschat.

¹²² Tussen 2021 en 2022 is er een duidelijke afname van het jaarlijks aantal beslissingen van het bureau in rechtsbijstand, en meer in het algemeen, van het Hof voor alle materies. In het hoofdstuk ‘Het Hof van Cassatie in cijfers’ van dit verslag worden verschillende omstandigheden, sommige incidenteel, sommige meer structureel, genoemd die dat verschijnsel kunnen verklaren, zie in het bijzonder p. 79, randnr. 3 en p. 95, nr. 20.

Ter herinnering: het feit dat een dossier niet aan een advocaat bij het Hof wordt meegedeeld, kan zijn verantwoord door de niet-inachtneming van een ontvankelijkheidsvereiste van de aanvraag, door het ontbreken van bewijs van de ontvankelijkheid van de bestaansmiddelen, door de niet-ontvankelijkheid of de kennelijke ongegrondheid van het voorgenomen cassatieberoep of door de laattijdigheid van de aanvraag¹²³.

Wat de aanvaarde aanvragen betreft, zijn de meeste beslissingen tot het verlenen van rechtsbijstand gebaseerd op een gunstig advies van een advocaat bij het Hof. Verder gaat het om aanvragen die zijn ingediend om te kunnen antwoorden op een cassatieberoep¹²⁴ en aanvragen betreffende procedures die buiten het monopolie van de voormelde ministeriële ambtenaren vallen¹²⁵.

Noémie Gofflot
Referendaris bij het Hof van Cassatie

Deel 2 – Taak van de cassatieadvocaat in dossiers van rechtsbijstand

31. Wanneer het Bureau voor rechtsbijstand van het Hof van Cassatie van oordeel is dat de verzoeker aan de financiële voorwaarden voor rechtsbijstand voldoet, dat het verzoek tot rechtsbijstand niet manifest onontvankelijk of ongegrond is en dat de cassatietermijn nog niet te ver gevorderd is, zal een advocaat bij het Hof van Cassatie worden aangeduid.

¹²³ Zie art. 682 Gerechtelijk Wetboek, cf. *supra* randnrs. 14, 23 en 25.

¹²⁴ Zie art. 682, tweede lid, Gerechtelijk Wetboek.

¹²⁵ In strafzaken en belastingzaken, cf. *supra* randnrs. 7, 10 en 15, *in fine*.

Heeft het verzoek tot rechtsbijstand betrekking op het indienen van een memorie van antwoord, dan zal het Bureau voor rechtsbijstand rechtstreeks een cassatieadvocaat aanstellen. Heeft het verzoek betrekking op het instellen van een eventueel cassatieberoep, dan zal het Bureau voor rechtsbijstand de Stafhouder van de balie van Cassatie vragen een advocaat van zijn balie aan te stellen om het door artikel 682 Gerechtelijk Wetboek voorgeschreven advies te verlenen. De bundel en grievennota van de verzoeker worden tegelijk overgemaakt.

De aangewezen advocaat bij het Hof van Cassatie licht de verzoeker of zijn raadsman vervolgens in van zijn aanstelling in en vergewist zich van de cassatietermijn.

De aan de cassatieadvocaten toegewezen zaken van gerechtelijke bijstand betreffen zaken waarvoor hun tussenkomst voor het Hof van Cassatie verplicht is, d.i., in essentie, C-zaken en S-zaken. Binnen die categorieën hebben de zaken betrekking op de meest diverse rechtsdomeinen, waarvan de meest voorkomende het familierecht, het contractenrecht, het aansprakelijkheidsrecht en het vreemdelingenrecht zijn.

Het aantal aanstellingen per jaar varieert. De laatste vijf jaren waren er gemiddeld iets meer dan 110 aanstellingen per jaar. De laatste twee jaren waren er meer Franstalige dan Nederlandstalige zaken, maar over de laatste vijf jaren is de verhouding ongeveer 50-50.

De meeste aanstellingen gebeuren met het oog op het verlenen van het in artikel 682 Gerechtelijk Wetboek bedoelde advies.

32. De taak van de cassatieadvocaat die in dat kader wordt aangesteld, bestaat erin op objectieve wijze te bepalen of de verzoeker met een redelijke kans op slagen cassatiemiddelen kan aanwenden tegen het vonnis of arrest dat hij vernietigd wenst te zien. De cassatieadvocaat slaat hierbij acht op de grieven die de verzoeker zelf in zijn verzoek tot rechtsbijstand formuleerde, zonder evenwel zijn onderzoek tot die punten te beperken. Hij gaat dus over tot een volledig onderzoek van de cassatiemogelijkheden. Hij doet geen uitspraak over de opportuniteit van een eventueel cassatieberoep.

In eerste instantie bestudeert de cassatieadvocaat de procedurestukken (in het bijzonder het mogelijk aan te vechten vonnis of arrest, de beroepssyntheseconclusies van de verzoeker en van de andere partijen, het eerste vonnis, enz.) en de stavingsstukken (bijvoorbeeld een contract, bewijsstukken, etc.). Waar nodig raadpleegt hij ook de processen-verbaal van de zittingen.

Om die eerste stap van zijn onderzoek te kunnen uitvoeren, moet de cassatieadvocaat over een bundel met alle noodzakelijke en nuttige procedure- en stavingsstukken, behoorlijk geordend, beschikken. Eén van de meest voorkomende problemen die de cassatieadvocaat ondervindt, situeert zich op dat vlak, en dit vooral in de zaken waarin de verzoeker geen raadsman ten gronde heeft. Het spreekt voor zich dat het moeten doorzoeken van ongeordende bundels en het moeten opvragen van ontbrekende stukken, kostbare tijd doet verloren gaan en absoluut vermeden moet worden.

In functie van de rechtsvragen die de cassatieadvocaat op grond van het onderzoek van de stukken heeft kunnen afbakenen, gaat de cassatieadvocaat vervolgens over tot het opzoeken en onderzoeken van doctrine en rechtspraak, in het bijzonder van de cassatierechtspraak.

Eens de resultaten van zijn onderzoek voor hem duidelijk zijn, gaat hij over tot het opstellen van een schriftelijk advies. Hierin geeft hij, op bondig gemotiveerde wijze aan of en op welke punten het vonnis of arrest al dan niet met een redelijke kans op slagen voor het Hof van Cassatie aanvechtbaar is. Wanneer zijn advies positief is, zal hij veelal reeds een ontwerp van cassatievoorziening bij zijn advies voegen.

Uit de statistieken bijgehouden door de cassatiebalie blijkt dat de verhouding positieve en negatieve adviezen elk jaar zeer verschillend is, maar over de laatste vijf jaren kan de verhouding gemiddeld bepaald worden op 40 pct. positieve adviezen en 60 pct. negatieve adviezen.

De advocaat bij het Hof van Cassatie maakt zijn advies over aan het Bureau voor rechtsbijstand en in kopie aan de verzoeker of diens raadsman. Tenzij het Bureau voor rechtsbijstand hem bijkomende informatie vraagt, is zijn opdracht hiermee (voorlopig) beëindigd.

In de regel zal het voordeel van de rechtsbijstand worden geweigerd na een negatief cassatieadvies. Na een positief advies zal het Bureau voor rechtsbijstand het voordeel van de rechtsbijstand verlenen en een cassatieadvocaat en gerechtsdeurwaarder aanwijzen om hun diensten te verlenen. Uit praktische overwegingen duidt het Bureau voor rechtsbijstand in principe dezelfde cassatieadvocaat aan als deze die advies heeft verleend.

33. Pas nadat de cassatieadvocaat is aangewezen om zijn diensten te verlenen voor het instellen en opvolgen van de cassatieprocedure, treedt hij op als raadsman van de verzoeker. In die hoedanigheid kan hij eventuele bijkomende uitleg aan de verzoeker geven of hem op eventuele opportuniteitskwesities wijzen.

In dat verband is op te merken dat het feit dat er geen financiële tussenkomst voor de cassatieprocedure aan de verzoeker wordt gevraagd, er veelal toe leidt dat deze geen afweging zal maken tussen het financieel belang van de zaak en de kosten van de cassatieprocedure (die wat de gerechtsdeurwaarderskosten betreft, deels door de Staat en deels door de gerechtsdeurwaarder zelf ten laste worden genomen, en wat de erelonen en kosten van de cassatieadvocaat betreft, volledig door deze laatste zelf gedragen worden). Dit heeft tot gevolg dat er in zaken van gerechtelijke bijstand, meer dan in andere zaken, ook in cassatie wordt gegaan wanneer de financiële inzet van de cassatieprocedure slechts miniem is (hetzij doordat de zaak zelf een beperkt voorwerp heeft, bv. betwisting van een beperkte factuur, hetzij doordat het enige mogelijke cassatiemiddel slechts een beperkt aspect van de zaak betreft, bv. enkel gericht tegen de beslissing over de rechtsplegingvergoeding). Soms laat dit evenwel toe een rechtsvraag voor te leggen die anders niet zou worden voorgelegd.

Wanneer de advocaat bij het Hof van Cassatie kennis krijgt van de (positieve) beschikking van het Bureau voor rechtsbijstand, stelt hij dus, behoudens tegenbericht van de verzoeker, een cassatievoorziening op of, indien hij reeds een ontwerp had opgesteld, maakt hij dit klaar met het oog op betekening aan de tegenpartij(en) en neerlegging ter griffie van het Hof van Cassatie.

Hier gelden dezelfde regels als voor de andere zaken. Het origineel moet, eventueel met bijgevoegde stukken, op de griffie van het Hof van Cassatie neergelegd worden, samen met het bewijs van betekening aan de tegenpartij(en). Een eensluitend afschrift

moet inderdaad vooraf aan de verwerende partij(en) en, in voorkomend geval, aan de in bindendverklaring opgeroepen partijen betekend worden. De betekening gebeurt door de gerechtsdeurwaarder die hiertoe in de beschikking van toelating tot rechtsbijstand werd aangewezen. Het komt aan de aangewezen cassatieadvocaat toe om alle nodige documenten klaar te maken en de gerechtsdeurwaarder te contacteren.

Eens de cassatievoorziening is neergelegd, zal de advocaat bij het Hof van Cassatie de zaak verder opvolgen. Zo zal hij, wanneer hem een memorie van antwoord op de cassatievoorziening wordt ter kennis gebracht, die memorie onderzoeken en de verzoeker of diens raadsman inlichten. Hetzelfde zal hij doen wanneer hij een schriftelijke conclusie van het Openbaar Ministerie ontvangt. Indien nodig, zal hij een repliek- of pleitnota neerleggen. Hij zal de verzoeker ter zitting vertegenwoordigen en hem op de hoogte brengen van het resultaat. Wanneer hij het arrest ontvangt, zal hij er een kopie van aan de verzoeker of diens raadsman overmaken, met, indien nodig, korte commentaar. Hiermee eindigt zijn tussenkomst.

Caroline De Baets
Stafhouder van de Orde van advocaten bij het Hof van Cassatie